

UNIVERZITA JÁNA AMOSA KOMENSKÉHO

Bakalárske kombinované štúdium

2009 – 2012

BAKALÁRSKA PRÁCA

Lucia Dzurillová

Predpoklady a postavenie cestovného ruchu na Spiši

Praha 2011

Vedúca bakalárskej práce:

RNDr. Antónia Dvoranová

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor Combined Studies

2009 – 2012

BACHELOR THESIS

Lucia Dzurillová

Assumptions and position of tourism in region Spis

Prague 2012

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

RNDr. Antónia Dvoranová

Prehlásenie

Prehlasujem, že predložená bakalárska práca je mojím pôvodným autorským dielom, ktoré som vypracovala samostatne. Všetku literatúru a ďalšie zdroje, z ktorých som pri spracovaní čerpala, v práci riadne citujem a sú uvedené v zozname použitej literatúry.

Súhlasím s prezenčným sprístupnením mojej práce v univerzitnej knižnici.

V Prahe .....

Lucia Dzurillová .....

Pod'akovanie

Chcela by som sa poďakovať všetkým, ktorí mi akoukoľvek formou pomohli pri spracovaní bakalárskej práce. Veľké poďakovanie patrí hlavne mojej školiteľke RNDr. Antónii Dvoranovej za usmernenie pri výbere, spracovaní a poskytnutí svojich pripomienok pri tvorbe bakalárskej práce.

Abstarkt

Bakalárska práca, ktorú som si vybrala je zameraná na bližší opis regiónu Spiš ako lákadlo pre turistov. Táto práca je spracovaná v teoretickej a praktickej rovine. Teoretická časť opisuje polohu regiónu, jeho históriu, vybrané kultúrne pamiatky a prírodné krásy tejto oblasti. Praktická časť obsahuje dotazník, ktorý poukazuje na základne problémy a nedostatky cestovného ruchu na Spiši. Cieľom mojej práce je poskytnúť návrhy ako zvýšiť atraktivitu regiónu Spiš.

Kľúčové pojmy

Analýza, cestovný ruch, historické pamiatky, kultúrne pamiatky, nedostatky, prírodné krásy, región, Spiš

Annotation

The bachelor thesis I choose is focused on more detailed description of the region Spis as the attraction for tourists. This thesis is elaborated in theoretical and practical level. The theoretical part describes the position of the region, its history, selected cultural monuments and natural beauties of this area. The practical part includes a questionnaire, that indicates the basic problems and deficiencies of tourism in region Spis. The aim of my study is to provide suggestions how to increase the attractiveness of region Spis.

Key words

Anylysis, cultural monuments, deficiencies, historical monuments, natural beuties, region, Spis, tourism

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČASŤ	
1. Charakteristika oblasti Spiša	9
1.1 Poloha	10
1.2 Prírodné pomery	11
1.3 Vodstvo	14
1.4 Živočíšstvo	15
2. Dejiny Spiša.....	16
2.1 Osídlenie na území Spiša	16
3. Atraktivity na Spiši	19
3.1 Historické pamiatky Spiša.....	19
3.1.1 Severný Spiš.....	19
3.1.2 Stredný Spiš	23
3.1.3 Južný Spiš	28
3.2 Prírodné krásy.....	38
3.2.1 Pieninský národný park.....	38
3.2.2 Tatranský národný park	39
3.2.3 Slovenský raj.....	41
3.3 Každoročné podujatia na Spiši	43
PRAKTICKÁ ČASŤ	44
4. Prieskum.....	44
4.1 Cieľ prieskumu.....	44
4.2 Vyhodnotenie dotazníka.....	44
4.3 Zhodnotenie súčasného stavu cestovného ruchu na Spiši ... Chyba! Záložka nie je definovaná.	
4.4 Námety na zvýšenie atraktívnosti regiónu Spiš	53
4.5 Rozvoj regiónu Spiš v budúcnosti.....	54
ZÁVER.....	56
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	57
ZOZNAM GRAFOV A TABULIEK.....	59
PRÍLOHY	60

ÚVOD

Cestovný ruch je odvetvím, ktoré sa na území Slovenska stále rozvíja a formuje. Postupne s dobou sa zvyšujú požiadavky spojené so službami v cestovnom ruchu. S možnosťou cestovania do zahraničných európskych štátov ale aj do celého sveta, rastie ponuka konkurencie. Boj o zahraničných ale aj domácich zákazníkov je čoraz väčší. Preto je potrebné vytvárať stále nové podnety, ktoré by motivovali účastníkov cestovného ruchu uspokojiť svoju potrebu cestovania, oddychu, kultúrneho vyžitia, aktívneho športu či spoznávania histórie vo vybranom regióne Slovenska.

Spiš je región, kde je pomerne na malom území možné nájsť takmer všetko, čo potenciálny návštevník bude vyžadovať. Úvodné časti práce sa zaoberajú opisom regiónu Spiš. Popisuje jeho polohu a prírodné pomery, ako aj bohatú históriu tejto oblasti. Ďalšiu časť tvorí zoznámenie sa s vybranými historickými pamiatkami Spiša. Za ňou nasleduje krátky opis národných parkov, ktoré sa rozprestierajú na území regiónu. Teoretická časť je ukončená stručným priblížením tradičných každoročných podujatí v regióne.

Dotazníková analýza má za úlohu zistiť nedostatky, súvisiace s rozvojom cestovného ruchu na Spiši. Skúma názory a postrehy opýtaných respondentov k spracovanej problematike formou dotazníka. Na základe výsledkov sú bližšie rozpracované najzávažnejšie problémy vyplývajúce z odpovedí.

Cieľom práce je nadviazanie na problémy vychádzajúce z vyhodnotenia dotazníka. A na základe toho spracovanie námetov na zvýšenie návštevnosti regiónu a návrhov na skvalitnenie služieb cestovného ruchu.

TEORETICKÁ ČASŤ

1. Charakteristika oblasti Spiša

Región Spiš patrí medzi najkrajšie na Slovensku. Vyznačuje sa veľkým množstvom kultúrnych pamiatok, zachovávaním ľudových tradícií ale hlavne jeho jedinečnou prírodou.

Naše veľhory Tatry, ktoré priťahujú množstvo návštevníkov sú najväčším lákadlom Spiša. Jedinečnú atmosféru ponúkajú Národné parky Slovenský raj a Pieniny. Drahé kovy, meď a železo sa po stáročia ťažili v oblasti Spišsko-gemerského Rudohoria. Na Spiši vyvierajú taktiež aj mnohé minerálne pramene, z ktorých na pitie sa využíva voda z Baldoviec a Novej Ľubovne. Termálna voda vo Vrbove sa využíva na kúpanie a liečivá voda vo Vyšných Ružbachoch dopomohla k vytvoreniu moderného kúpeľného mestečka.

„Spiš je historickým názvom pre územie na severovýchode Slovenska, ktoré sa vyznačuje nielen prekrásnou prírodou, ale aj neobyčajnou hustotou a kvalitou umelecko-historických pamiatok, zvlášť z obdobia gotiky.“ (CHALUPECKÝ, 2005, s. 1)

Spiš je krajom, v ktorom sa zachovali mnohé neobyčajné pamiatky niekdajšieho rušného hospodárskeho, kultúrneho a politického života. Spiš je oblasťou Slovenska, v ktorej sa do dnešnej doby zachovalo množstvo rôznorodých pamiatok cirkevnej aj svetskej architektúry. Vzácnosť a pestrosť týchto pamiatok láka návštevníkov, obdivovateľov ale aj odborníkov a vedcov, ktorí sa snažia odhaliť stále neodhalené tajomstvá Spiša a ich výnimočnosť. (Ďurček, 1977).

„Spiš dostal do daru skutočne krásnu a pestrú prírodu. Jeho sever lemujú mohutné a tajomné štíty Vysokých Tatier, ktoré prechádzajú cez Belianske Tatry do jedinečnej scenérie Pienin s riekou Dunajec. Východ uzatvára Levočské pohorie symbolizované najmä masívom Braniska. Juh lemuje

Spišsko-gemerské Rudohorie, na ktoré nadväzujú fantastické bralá a rokliny Slovenského raja.“ (CHALUPECKÝ, 2001, s.3)

1.1 Poloha

Územie historického Spiša je oddelené na západe od Liptova čiarou, ktorá vedie vo Vysokých Tatrách z vrcholu Rysov k Popradskému plesu, ďalej pokračuje Mlynickou dolinou východne a odtiaľ k prameňom Čierneho Váhu v Nízkych Tatrách. Deliaci čiara v ďalšom úseku vedie cez Úplaz, Prednú hoľu v rázsoche Kráľovej hole a Vernárske sedlo k Hnilcu. Hranica vystupuje od Hnilca na hrebeň Slovenského Rudohoria, ktorý oddeľuje Spiš od Gemera (Ďurček, 1979).

„Spiš je historickým územím na severe Slovenska s rozlohou 3 360 km². Rozprestiera sa približne medzi 20. a 21. poludníkom východnej zemepisnej dĺžky, jeho južnú časť pretína 49. rovnobežka severnej zemepisnej šírky.“ (Lacika, 1999, s.5)

Vytváranie historických hraníc Spiša siaha do 11. storočia. Stará Ľubovňa, Hniezdne, Podolíne a Zamagurie na severe sa k územiu Spiša pričlenili v 12. a 13. storočí. Táto zmena trvala do začiatku 20. storočia. Slovensko-poľskou štátnou hranicou je sever a severozápad Spiša. Hlavný hrebeň Vysokých Tatier oddeľuje na severozápade Spiš od Poľského Podhalia. Na východ od neho vedie hranica sčasti po chrbtoch Spišskej Magury, Pienin a Ľubovnianskej vrchoviny. Spiš susedí na západe s Liptovom. Východná hranica, ktorá má prevažne prírodný charakter vedie po chrbte Braniska a Levočských vrchov.

„Na území Spiša sa historicky vyvinuli tri podoblasti. Okolo Starej Ľubovne sa spolu so Zamagurím vytvoril Severný Spiš, v Podtatranskej kotline sa pod tatranskými končiarmi rozprestiera stredný Spiš. Územie, z ktorého vodu odvádza Hornád a jeho prítoky, sa označuje ako južný Spiš. Nové územnosprávne členenie Slovenska v roku 1966 necitlivo narušilo územnú celistvosť Spiša. Rozdelilo ho do dvoch krajov. Do Prešovského kraja zaradili

okres Poprad (bez liptovských obcí Štrba a Liptovská Teplička), ďalej okresy Kežmarok, Levoča a Stará Ľubovňa (bez 21 šarišských obcí na východe okresu). V Košickom kraji sa ocitli okresy Spišská Nová Ves, Gelnica a Košice - okolie (k Spišu patrí len Štós).“ (Lacika, 1999, s. 6)

1.2 Prírodné pomery

„Spiš má všetky základné prírodné znaky, ktoré sú charakteristické pre typickú karpatskú krajinu. Je usporiadaný do pestrej mozaiky pohorí a kotlín, pričom kotliny majú v tejto kompozícii centrálnu polohu. Pohoria plnia funkciu „ priečok“, ktoré spájajú buď kotliny navzájom alebo Spiš so susednými územiami.“ (Lacika, 1999, s.6)

Spišské kotliny tvoria pásмо zníženín, ktoré majú tvar písmena L. V jeho severnej časti sa nachádza Ľubovnianska kotlina, v južnej Hornádska a Popradská kotlina.

Popradská kotlina sa rozprestiera pod končiarimi Tatier a predstavuje východné pokračovanie rozľahlej Podtatranskej kotliny. Hranicu medzi Popradskou a Liptovskou kotlinou tvorí štrbský prah, plytká zníženina hlavného európskeho rozvodia. Popradská kotlina má málo členitý reliéf. Nízke plošiny sú pokryté obrovskými náplavovými kužeľmi, ktoré v ľadových dobách naplavili vody riek výdatne napájané tatranskými ľadovcami.

Hornádska kotlina sa rozprestiera za pahorkami Vrbovskej pahorkatiny. Striedajú sa tu malé pahorkatiny. Tie sa vytvorili rozširovaním riečnych dolín. Travertínové kopy sú bralné vyvýšeniny uprostred flyšovej krajiny. Spišský hrad stojí na jednej z nich.

Jedinečným pohorím ležiacim vo vnútri Spiša je Spišská Magura. Rozprestiera sa v susedstve Belianskych Tatier a vytvára jednu z vnútorných horských priečok. Ústredný chrbát Spišskej Magury je ohnutý do tvaru bumerangu. Najvyšším vrchom na západnom ramene je Repisko (1 259 m) (Lacika, 1999).

V okolí Ružbách vznikali travertíny. Zaujímavosťou je travertínové jazierko s priemerom desať metrov a hĺbkou tri metre. Ale aj travertíny, na ktorých sa zachovali odtlačky spoločenstiev rastlín, mäkkýšov a paleolitického osídlenia v medziľadových dobách. Pri pohľade zo Spiša leží časť Spišskej Magury za Magurou, preto sa nazýva Zamagurie (Ďurček, 1979).

Pieniny sú horskou ozdobou Zamaguria a jedno z najkrajších pohorí na Slovensku. Zaberajú plochu s veľkosťou vyše 100 km². Polovica z nich patrí Slovensku a tá druhá sa rozprestiera na území Poľska. Pieniny nevynikajú svojou nadmorskou výškou. Paradoxom je, že najvyššia časť pohoria sa nazýva Malé Pieniny. Najvyšším pieninským vrchom v tomto pohraničnom hrebeni je vrch Vysoké skalky (1 050 m) (Lacika, 1999).

Lubovnianska vrchovina je ohraničená riekou Poprad s čaro krásnymi meandrami. Povrch je pestro členený, utváraný početnými nepravidelne usporiadanými chrbtami a jemne modelovanými údoliami. Z flyšového reliéfu, ktorý je hladko modelovaný čnejú litmanovské bralá. Cez jedno z nich si potok prerezal miniatúrny kaňon so sústavou vodopádov. Táto lokalita je ako prírodný výtvor chránená.

Levočské vrchy sú masívnym pohorím na hranici Spiša so Šarišom. Prešli veľmi zložitým geologickým vývojom. V starších treťohorách sa nachádzali v najhlbšej časti mora. Vynorili sa však nad hladinu do dnešnej výšky, vďaka tektonickým pohybom. Najvyšší vrch pohoria Čierna hora (1 289 m) sa skrýva v hustých ihličnatých lesoch. Spolu s ostatnými vrchmi predstavujú divú karpatskú horskú sústavu s hojne zastúpeným smrekovcom a jedľou, a vo vyšších polohách s charakterom horských lúk a brusnicových holí.

Tatry sú najvyšším a najmohutnejším horstvom Spiša ale aj celých Karpát. Sú dobré viditeľné z rozličných miest, pretože okolitú krajinu prevyšujú o viac ako 1 000 m. Tatry sú najvýznamnejšou turistickou oblasťou Slovenska a ich veľká časť je neoddeliteľnou súčasťou Spiša. Nízke Tatry zasahujú do Spiša len okrajovo, a to pomerne nízkym predhorím na rozvodí medzi Čiernym Váhom a Hornádom.

„K turisticky najpríťažlivejším pohoriam Spiša patrí Slovenský raj. Má podobu pôvodne celistvej krasovej planiny, ktorú rozdelili hlboké tiesňavy s kaskádami vodopádov na menšie náhorné plošiny. Na severe je časť Slovenského raja oddelená prielomovou dolinou Hornádu. Vnútro prevažne vápencového masívu skrýva mnoho jaskýň. Najviac sa ich nachádza na plošinatom juhu pohoria so Stratenskou a Dobšinskou ľadovou jaskyňou.“ (Lacika, 1999, s. 8)

Volovské vrchy patria k Slovenskému Rudohoriu. Podobný planinový charakter ako Slovenský raj má severnejšia dolina, nazývaná aj Hnilecké vrchy. Jej najvyšším vrchom je Bukovec (1 237 m). Ústredný chrbát pohoria, vytvárajúci južnú hranicu sa rozprestiera južne od Hnilca. Člení sa na tri časti. Vrch Babiná (1 277 m) dominuje najzápadnejšej časti, stredná časť dosahuje v mohutnom masíve Zlatého stola (1 329 m) a na východe sa chrbát dvíha najvyššie do Kojšovskej hole (1 246 m).

Čierna hora sa tiahne od doliny Kluknavského potoka, ktorou sa dotýka Braniska, k juhovýchodu. Na východnú časť Slovenského Rudohoria nadväzuje hrebeňom po pravej strane Hornádu. Čiernu horu pretína prielom Hornádu. Ten je v súčasnosti zaplavený vodami vodnej nádrže Ružín.

Branisko oddeľuje Spiš od Šariša. Už oddávna tvorilo komunikačné spojivo medzi týmito významnými oblasťami. Branisko je pohorím, ktorého chrbát je orientovaný v poludníkovom smere. Na rozdiel od svojich susedov, ktorí sú pretiahnutí do rovnobežkového smeru. Je jadrovým pohorím, avšak na niektorých miestach vystupujú na povrch dolomity a vápenec, ktoré vytvárajú pestrý bralný reliéf.

1.3 Vodstvo

Spiš nemá zjednotenú riečnu sieť. Hlavné európske rozvodie, ktoré vedie od Šuňavy cez Gánovce a Hrádok na chrbát Levočských vrchov ho rozdeľuje na dve približne rovnocenné časti. Riečny systém spájajúci sa do riek Dunajec a Poprad, odvádza zo severozápadnej polovice Spiša prebytočnú vodu do Baltického mora. Rieka Dunajec sa na severe o Spiš len „obtiera“. K Spišu sa približuje z Poľska, avšak po 17 km ho smerom do Poľska opäť opúšťa. Do Dunajca vtekajú tatranské bystriny, ktoré pritekajú z Bielovodskej a Javorovej doliny a taktiež všetky riečky a potoky Zamaguria. Potok Rieka je dominantným potokom Zamaguria a podobne ako Poprad sa vlieva do Dunajca. Rieka Poprad s dĺžkou 160 km je najdlhším tokom na Spiši. Vodu z Vysokých a Belianskych Tatier odvádzajú ľavostranné prítoky Popradu. Riečnym systémom Hornádu cez Tisu a Dunaj až do Čierneho mora odtekajú zrážky, ktoré spadnú na juhovýchodnú časť Spiša. Rieka Hornád tečie medzi Hornádkou kotlinou a Slovenským Rudohorím. Má slabšie rozvinuté ľavostranné prítoky. Levočský potok je z nich najväčší. Rieka Hnilec sa nachádza na pravostrannej časti povodia Hornádu. Predpokladá sa, že rieka Hnilec je veľmi starým vodným tokom. Medzi horské chrbty sa dostal kvôli tektonickému sa zdvíhaniu Volovských vrchov. V Slovenskom raji a v Tatrách sa na vodných tokoch vytvorilo množstvo vodopádov.

Hoci Spiš nemá také veľké umelé vodné nádrže ako Orava či Liptov, na jeho území je však viac prírodných jazier ako v iných regiónoch Slovenska. Mimoriadne štedrá bola príroda voči Tatrám, ktoré krásli veľké množstvo plies. Zamagurie je druhou koncentráciou prírodných jazier. Jezerské jazero s rozlohou 0,6 ha je z nich najväčšie. Vo Vyšných Ružbachoch môžete nájsť malé travertínové jazero Kráter.

Termálne a minerálne pramene sú veľkým prírodným bohatstvom Spiša. Na zlome, ktorý z juhu ohraničuje Tatry a Spišskú Maguru je ich najviac. Tam ležia známe smokovské kyselky ale aj výdatné minerálne pramene v kúpeľoch Vyšné Ružbachy. Oblasť Gánoviec a širšie okolie Spišského hradu je bohatá na minerálne pramene.

1.4 Živočíšstvo

Z poľovnej zveri žije v pohoriach Spiša jeleň a srnec, ktorí ustupujú do podhorí a kotlín, diviak žije v listnatých lesoch. Vlk sa pohybuje vo všetkých horstvách, rysa môžeme nájsť v hlbokých ihličnatých lesoch a divú mačku v listnatých. Spišské lesy obývajú taktiež aj cicavce ako kuna lesná i skalná, líška, drobné veвериčky, plchy, ryšavky, piskory. V hornádskej kotline je množstvo sysľov a škrečkov, na poliach nájdeme zajaca, lasicu a tchora.

V odľahlých ihličnatých lesoch môžeme z vtáctva vidieť vzácného hlucháňa, tetrov je viditeľný najmä v redších lesoch, kde sú jelše a brezy. K dravým vtákom sem patrí myšiak hôrny, jastrab krahulec, kaňa popolová, v zime je to kaňa sivá a sokoly. Orliak morský, ktorý je našim najväčším dravcom zlietava do oblasti Popradu a Torusy.

Včelára obyčajného je možné vidieť na rozhraní Levočských vrchov a Braniska, z nočných dravcov hniezdi okrem sov aj výr skalný. Trvalé hniezda v oblasti Torusy, Hornádu i Popradu má volavka popolavá i bocian čierny. Horské potoky a povodia hostia ďalšie vtáky ako rybárrika, trasochvosty, brehule a v doline Hnilca je často videný kráľ našich spevavcov, slávik obyčajný. Z motýľov sem patrí jasoňa červenookého, ktorý je tret'ohorným reliktom.

Z rýb preberá prvenstvo pstruh potočný i dúhový a lipeň, ktoré žijú v Hnilci a hornom toku Popradu a Torusy. Šťuka, hlavátka, boleň a úhor žijú na dolnom toku Popradu. Mrene sa darilo v Hornáde (Slovenský raj). Druhy rýb sa rozšírili vďaka vybudovaniu Ružínskej vodnej nádrže. Napriek tomu, že nádrž má charakter pstruhovej vody, žije v nej aj zubáč a kapor. Najrozšírenejšími druhmi rýb vo všetkých vodách sú jalec, čerebľa, belička, hrúz, podustva a plotica (Ďurček, 1979).

2. Dejiny Spiša

2.1 Osídlenie na území Spiša

Oblasť Spiša bola podľa archeologických výskumov osídlená už 80 000 – 70 000 rokov pred našim letopočtom. Dôkazy zhromaždené archeológmi poukazujú na ľudí neandertálskeho typu, žijúcich na území pod Tatrami. Všetky nálezy sa viažu na spišské travertíny. V Gánovciach pri Poprade sa v travertínovej kope objavil odliatok mozgovkej kosti gánovskeho človeka. V travertínoch susednej Hôrky sa našli stopy po ďalšom neandertálcovi. Odliatok je možné vidieť v stálej expozícii Slovenského národného múzea na Bratislavskom hrade (Lacika, 1999).

Medzi najstaršie osídlené miesta na Spiši patrí Dreveník, Gánovce, Ružbachy, Levoča, Poráč, Spišská Nová Ves, Spišské Tomášovce, Vitkovce, Spišský Štvrtok a iné. Juhovýchod Spiša je osídlený pomerne neskoro. Prítomnosť človeka mladšej doby kamennej značia aj archeologické vykopávky na Čingove a Dreveníku. V týchto lokalitách boli nájdené rôzne predmety. Najstaršie keramické výrobky sú z enolitu (neskorá doba kamenná). Mimoriadne priaznivé pre celý Spiš bolo obdobie neskorej doby kamennej. Hovorí sa o prosperujúcej spoločnosti, ktorej materiálny a kultúrny vplyv zasahoval aj do oblastí južného Poľska a severného Maďarska (Marcinková, 1995).

Pravekí ľudia ani napriek tomu, že sa počas poslednej ľadovej doby ocitli v susedstve studených tatranských ľadovcov sa rozhodli na Spiši zostať. Archeologické nálezy z tohto obdobia boli nájdené v blízkosti teplých prameňov. Tie v nehostinnej tundre plnili podobnú funkciu ako oázy na púšti. Príkladom je obec Hôrka ležiaca východne od Popradu, kde sa našli rozličné kamenné nástroje pravekých lovcov staré približne dvadsaťtisíc rokov.

V piatom tisícročí pred našim letopočtom, sa uskutočnila prvá vlna sťahovania. Od juhovýchodu na Spiš prenikali najstarší roľníci a pastieri. Do

vnútra Karpát sa dostali po ceste vedúcej z Košickej kotliny popri rieke Hornád. Nasvedčuje tomu veľká koncentrácia archeologických nálezov z tohto obdobia v úseku od Spišských Vlach po Gánovce. Prírodná krajina sa pod vplyvom roľníkov a pastierov začala meniť na poľnohospodársku. Obyvatelia lesy vypálili, vyklčovali a nahradili poliami a sýdlami. Na Poráči a Pieninách boli nájdené najstaršie predmety prvých roľníkov z mladšej doby kamennej.

V 11. storočí začali Maďari podmaňovať Spiš a jeho slovanských obyvateľov. Konkurenčné kolonizačné záujmy poľských a slovenských osadníkov na seba narazili počas panovania Arpádovcov. Spiš sa definitívne začlenil do uhorského kráľovstva, keď sa severná hranica krajiny posunula ešte viac na sever.

V druhej polovici 12. storočia dostal Spiš územnú samosprávu. Spiš sa stal samostatným kráľovským komitátom, po vymanení sa spod turnianskeho kráľovského domínia. Spišský hrad sa stal centrom komitátu až do 16. storočia, keď sa stoličné úrady presťahovali do Levoče. Od roku 1776, kedy sa Spiš pričlenil k spišskému arcidiakonátu, sa Spišská Kapitula stala sídelným mestom spišského biskupa.

Veľké zmeny nastali na Spiši v 13. storočí. Napriek tomu, že vpád Tatárov prežili mnohí, ich obydlia však zostali spustošené. Panovník na ich obnovu pozval cudzincov, najmä z nemeckého Saska. Do krajiny pod Tatrami priniesli kolonisti výrazné zmeny. Privilégia, ktoré dostali od kráľa a šľachty im zaručili rýchlejší rozvoj a prosperitu. Poľnohospodárske obce začali novousadlíci meniť na remeselnícko-obchodné mestá. Spoločenstvo spišských Sasov v roku 1317 vytvorilo tridsať väčších sídel, ktoré sa po zredukovaní pretransformovalo na Provinciu šestnástich spišských miest. Levoča a Kežmarok ako najbohatšie mestá sa odčlenili a získali si privilégia slobodných kráľovských miest. Kým Levoča si túto pozíciu udržala, Kežmarok v 16. storočí upadol na úroveň poddanského mesta.

V 17. storočí sa Uhorsko opäť ocitlo v neprijemných udalostiach. Veľké trápenie spôsobilo obyvateľom séria protihabsburských povstaní. Rudohorská

časť Spiša bola na tom najhoršie. Poddaní na Spiši kvôli biede utekali do Poľska alebo južných, Turkami opustených oblastí. Ťažký úder v podobe moru a následného hladomoru, dostal Spiš po kuruckých vojnách. Následkom bolo viac ako dvadsaťtisíc obetí v rokoch 1710 a 1711. Obdobie konsolidácie pomerov a hospodárskeho rozvoja nastalo po podpísaní Satmárskeho mieru v roku 1711. Vznikali nové cechy, najmä cechy kožušníkov, krajčírov, súkenníkov, klobučníkov, plátenníkov, čižmárov a obuvníkov. V spišsko-gemerskom regióne sa obnovila ťažba železných, medených a strieborných rúd. Darilo sa aj pestovaniu ľanu a výrobe plátna, ktoré sa dobre predávalo po celom Uhorsku.

Deň 8. december 1871 bol pre Spiš veľmi významným. Do stanice Poprad vošiel prvý vlak. Do Tatier začali po železnici prichádzať masy turistov a kúpeľných hostí. Obce a mestá ležiace pozdĺž trate Košicko-bohumínskej železnice sa začali rozvíjať. Mestá Poprad a Spišská Nová Ves sú toho príkladom. Nové možnosti zárobku v mestách a obciach, cez ktoré prechádzala železnica, poskytovali podniky drevárskeho, textilného a potravinárskeho priemyslu. V roku 1934 sa za najvýznamnejší počin z hľadiska rozvoja zamestnanosti v regióne Spiš považuje založenie Baťovej továrne na umelé vlákna v chotári obce Batizovce.

V období od vzniku 1. Československej republiky až do konca 2. svetovej vojny, sa neustále otvárala téma tzv. nemeckej otázky. Vznik slovenského štátu čiastočne zmiernil konflikty medzi Nemcami a Slovákmi na Spiši. V auguste 1944 po vyhlásení Slovenského národného povstania, zavládla nejasná situácia. V Hnileckej doline, kde žila najpočetnejšia skupina spišských Nemcov, zavládla veľká neistota. Časť utečencov sa pokúsila o presun do Maďarska, časť sa sústredila v Medzeve. Organizácia Heimatschutz (HS) bola vytvorená a pripravovaná na útok povstalcov útočiacich do Telgártu. Hnileckí domorodci boli využití v boji proti Červenej armáde, v januári 1945. Na Spiši sa po prechode frontu začali represie, ktoré sa netýkali len Nemcov. Vtedy sa spustil hromadný odchod, ktorý sa v učebniciach uvádza ako „odsun Nemcov“.

3. Atraktivity na Spiši

3.1 Historické pamiatky Spiša

„Spiš je vari najbohatším krajom na umelecké pamiatky minulosti na Slovensku. Väčšina týchto pamiatok je stredovekého, gotického a neskorogotického pôvodu. Skutočnosť, že sa na pomerne malom území Spiša zachovali stredoveké pamiatky vo väčšom počte a hustote ako v iných krajoch strednej Európy, pútala už dávno pozornosť historikov kultúry a umenia.“ (Šášky, 1974, s. 133)

„Spiš je mimoriadne zaujímavý a bohatý nielen svojimi prírodnými krásami, ale aj množstvom umelecko-historických pamiatok, z ktorých mnohé tvoria vrcholné diela v umeleckej produkcii našich krajín. Spiš je klenotnicou najmä stredovekého umenia množstvom pamiatok architektúry, diel sochárskych a maliarskych a celých urbanistických súborov, ktoré svojimi siluetami a svojou architektúrou vytvorili zvláštny ráz tejto krajiny. Hustá sieť umeleckých a architektonických diel nevznikla na Spiši náhodne, ale súvisí s hospodárskymi a sociálnymi podmienkami, ktoré boli v stredoveku v tomto kraji mimoriadne priaznivé.“ (Ďurček, 1979, s. 33)

3.1.1 Severný Spiš

Zo všetkých oblastí má Severný Spiš najväčšmi okrajovú polohu. Hranica s Poľskom ho ohraničuje na pomerne dlhom úseku. K prírodnej bariére Spišskej Magury a Levočských vrchov siaha na juhu. Západne od Plavča, vedie hranica severného Spiša so Šarišom. Mesto Stará Ľubovňa si vydobylo funkciu centra východnej časti. Spišská Stará Ves je strediskom západnej časti severného Spiša, ktorá je známa aj ako Zamagurie (Lacika, 1999).

Stará Ľubovňa a okolie

Stará Ľubovňa leží na sídelnej osi severozápadného Spiša, ktorú tvorí rieka Poprad. Písomná zmienka o Starej Ľubovni z roku 1292, sa pokladá za najstaršiu. Po roku 1412 pocítilo mestečko rozmach, pretože bolo zaradené medzi šesťnásť spišských miest, ktoré dal kráľ Žigmund do zálohu poľskej korune. Úroveň miestnych cechov povzniesla možnosť poskytovania služieb kráľovským vyjednávačom a ich sprievodu. Roku 1778, keď sa centrom spišských miest stala Spišská Nová Ves, prišla Stará Ľubovňa o výsadné postavenie a klesla na úroveň ostatných miest.

„**Kostol sv. Mikuláša** pochádza z obdobia okolo roku 1280. Najcennejšia je neskorogotická krstiteľnica zo 16. storočia, neskorogotické náhrobné dosky z tzv. marmonského mramoru nalámaného v neďalekom lome a gotická socha Madony z Ľubovne na bočnom oltári sv. Rodiny.“ (Kollár, 2003, s. 331)

Arkádový Provinčný dom bol kedysi sídlom gubernátora zálohovaných spišských miest. V roku 1639 bol renesančný dom prestavaný a na začiatku 20. storočia aj čiastočne upravený.

Ľubovniansky zámok je najznámejším hradným objektom v severnom Spiši. Často sa nesprávne používa názov hrad Stará Ľubovňa. Po druhej polovici 13. storočia bol s veľkou pravdepodobnosťou postavený jeden z pôvodných hradných objektov. Spomína sa už začiatkom 14. storočia a jeho dominantou bola okrúhla veža s tromi vysokými opornými múrmi. Od roku 1315 bol v rukách známej východoslovenskej feudálnej rodiny Drughetovcov. V roku 1412 sa zámok stáva sídlom poľských starostov. V rokoch 1432 – 1451 bol cieľom husitských výprav na východné Slovensko.

V 14. a 15. storočí hrad doplnili ďalším palácom a opevnením. V roku 1553 bol hrad poškodený veľkým požiarom. Po týchto škodách ho v roku 1555 renesančne prestavili na zámok a posilnili jeho fortifikačné vybavenie. V čase vpádu Švédov do Poľska, tu boli v rokoch 1655 – 1661 uložené poľské korunovačné klenoty.

Zámok prestal byť sídlom poľských starostov po roku 1772. Význam zámku upadal a postupne prešiel do majetku súkromníkov. Poľská rodina Zamojskich ho v roku 1883 kúpila a dala opraviť. Od roku 1996 slúži zámok ako múzeum s expozíciou pamiatok z územia severného Spiša. (viď obr. č. 1 v prílohe)

Skanzen Ľudovej architektúry tvorí samostatnú muzeálnu expozíciu v podhradí. Skanzen tvorí súbor ľudových stavieb, ktoré sú zozbierané z okolitých dedín. Skupinka vidieckych domov pripomína malebnú podhradskú osadu. Zrubový gréckokatolícky kostol z Matysovej z roku 1833, je najcennejším exponátom skanzenu. Okrem zrubových domov a tradičných hospodárskych objektov (maštal', stodola, sýpka), sú postavené aj sezónne poľné obydlia. Súčasťou expozície sú aj technické stavby ako zrubová kováčska vyhňa, mlyn či stolárska dielňa.

„Ned'aleká **Litmanová** je najvyššie položeným sídlom v širokom okolí. Leží pod najvyšším vrchom Ľubovnianskej vrchoviny Eliášovka (1 023 m) a dostala sa do povedomia širokej verejnosti vďaka údajnému zjaveniu Panny Márie dvom dievčatám v lokalite, ktorá sa nazýva Zvír. Na počesť tejto udalosti sa organizujú veľké púte, čím sa Litmanová stala najnavštevovanejšou obcou severného Slovenska.“ (Kollár, 2003, s. 332)

Spišská Stará Ves a okolie

Spišská Stará Ves vznikla v roku 1308 v blízkosti pôvodnej slovanskej osady. Už v 14. storočí nadobudla mestský charakter a to vďaka právam trhu a obchodu s Poľskom, ktoré podnietili jej hospodársky rozvoj. Kráľ Žigmund Spišskú Starú Ves povýšil a v roku 1399 malo mesto právo vyvážať, dovážať, skladovať, predávať a čapovať víno, pivo a iné nápoje. Jej väčší rozkvet bol zapríčinený hospodárskou a politickou mocou zemepána a presunom obchodnej cesty v 15. storočí na Krakov. Mesto zohralo významnú úlohu, keď slúžilo ako miesto na rokovania uhorských a poľských kráľov (Marcinková, 1995).

Rímskokatolícky **kostol Nanebovzatia Panny Márie** je najvýznamnejšou sakrálnou pamiatkou mesta Spišská Stará Ves. Kostol pochádza z druhej polovice 14. storočia. Stavbu po požiari v roku 1760 barokizovali. Vežu, ktorá bola poškodená znížili a zosilnili podpornými stĺpmi. Len niektoré architektonické detaily kostola zostali gotické.

Osturňa je goralská obec, ktorá leží v povodí Osturnianskeho potoka. S dĺžkou sedem kilometrov je pravdepodobne najdlhšou potočnou dedinou na Slovensku. V obci sa zachovalo viac pôvodných stavieb, z toho je 157 objektov pamiatkovo chránených. Obyvatelia Osturne ešte dnes nosia typický goralský odev. Obec bola v roku 1979 vyhlásená za pamiatkovú rezerváciu ľudovej architektúry.

Obec **Červený Kláštor** je najvýznamnejším turistickým strediskom Zamaguria. Magister Kakaš daroval v roku 1319 obec Lechnica mníchom zo Skalky, aby si postavili kartuziánsky kláštor. Kláštor niesol meno Lechnický, podľa blízkej obce. Neskôr ho začali nazývať Červený kláštor, keďže kláštorne budovy boli postavené z červených tehál (Lacika, 1999).

Červený kláštor je národná kultúrna pamiatka, ktorú nájdeme pod majestátnym vrchom Tri koruny. Medzi hlavné stavby patria gotický kostol (jeho stavbu začali po roku 1360), kláštorná budova (pristavená po roku 1400) a hospodárske budovy. Nachádzali sa tam tiež samostatné domce pre mníchov.

Husitské vojská dobyli kláštor v prvej polovici 15. storočia. Mnísi museli opustiť kláštor po jeho ďalšom obliehaní v 16. storočí. Kamaldulský mníš sa tu usadili začiatkom 18. storočia. Z nich sa dvaja členovia zapísali do našich kultúrnych dejín. Mních Romuald Hadbavný, svojim latinsko-slovenským slovníkom a mních Cyprián, zberateľ liečivých rastlín, svojim herbárom. Herbár zahŕňa 272 rastlín, ktoré nazbieral pri svojich pochôdkach. Uvádza taktiež osvedčené liečebné metódy a zásady aplikovania bylín.

Areál kláštora po požiari v roku 1907 a po druhej svetovej vojne, bol do roku 1945 na ceste k zrúcaniu. Napriek tomu, že sa jeho opravné práce dlho preťahovali, dostal po oprave kultúrne využitie umiestnením muzeálnej expozície, reštaurácie a ubytovne. (viď obr. č. 2 v prílohe)

3.1.2 Stredný Spiš

Je časťou Spiša s najdrsnejšími klimatickými podmienkami. Podtatranská kotlina, ktorá leží v hornej časti povodia rieky Poprad je jadrom oblasti. Bariéra Vysokých a Belianskych Tatier tvorí severnú hranicu stredného Spiša, ktorá ju oddeľuje od poľského Podhalia. Hranica so severným Spišom je nižšia a na východe ju tvorí Spišská Magura. Najmenej výrazná hranica je hranica s južným Spišom. Stredný Spiš sa delí na dve podoblasti, ktorých centrami sú Poprad a Kežmarok (Lacika, 1999).

Poprad a okolie

Súčasťou Popradu sú aj mestské časti Spišská Sobota, Veľká, Stráže pod Tatrami a Matejovce. Pred ich zlúčením to boli samostatné mestečká s vlastnou bohatou históriou. Najstaršou písomnou listinou o Poprade ako osade, je donačná listina kráľa Bela IV. z roku 1256. S názvom Poprad sa stretávame od roku 1660.

Koncom 16. Storočia nastal rozkvet Popradu. Postavila sa kováčska dielňa, zvonica, radnica a kamenný most. Všetko však bolo zničené požiarom. Rok 1692 je známy založením papierne, o čo sa pričínil Jakub Zieser. Vyrábala sa tu najkvalitnejší papier v strednej Európe. Rok 1812 sa spája so začiatkom činnosti prvého spišského parného pivovaru a sladovne a rok 1903 je spojený so začiatkom činnosti tehelne. Rozmach priemyslu nastal po vzniku Československej republiky.

„Dominantou mesta je ranogotický rímskokatolícky **Kostol sv. Egídia** z 13. storočia. Popradčania ho poznajú ako starý kostol. V jeho interiéri sa zachovali stredoveké nástenné maľby z prvej polovice 15. storočia. Na jednej z malieb neznámy maliar použil panorámu tatranských štítov na dotvorenie biblickej scény zmŕtvychvstania Krista. Vedľa starého kostola stojí renesančná zvonica z roku 1658.“ (Kollár, 2003, s. 323)

Podtatranské múzeum je miesto, ktoré by návštevníci Popradu určite nemali obísť. Prostredníctvom svojich expozícií priblíži každému spoznať

podtatranský región. Múzeum vzniklo v roku 1886 zásluhou podpory mecenáša Dávida Husza. Popradské múzeum patrí k najstarším na Slovensku.

„**Spišská Sobota** dnes predstavuje jeden z najlepšie zachovaných stredovekých urbanistických celkov Slovenska, ktorý je od roku 1953 mestskou pamiatkovou rezerváciou.“ (Lacika, 1999, s. 38)

Trojuholníkové námestie je jadrom jedinečného mestského celku. Na námestí môžeme nájsť rodný dom vynikajúceho barokového sochára Johanna Brokoffa. Z mnohých domov sú v súčasnosti pohostinstvá. Okrem spomínaného známeho sochára je Spišská Sobota miestom, kde sa narodili aj iné významné osobnosti ako architekt tatranských hotelov Gedeon Majunke. Zuzana Honschová, manželka slávneho cestovateľa Mórica Beňovského, pochádza z rodiny spiškosobotského mäsiara.

Kostol sv. Juraja je neskororománsky kostol z konca 13. storočia, ktorý bol neskôr barokovo prestavaný. Vo vnútri kostola nájdeme päť vynikajúcich gotických krídlových oltárov. Hlavný oltár je oltár sv. Juraja a vytvoril ho Majster Pavol z Levoče v roku 1516. Je to jeden z jeho najmenších oltárov. Renesančná zvonica z roku 1588, ktorá bola barokizovaná stojí hneď pri kostole. (viď obr. č. 3)

Kostol sv. Margity Antiochijskej v obci Mlynica je románsky rímskokatolícky kostol, ktorý bol postavený v polovici 13. storočia. Z kostolov v podtatranskej oblasti patrí k tým najcennejším. Aj napriek prestavbám je stále možné rozpoznať staršie stavebné prvky. Hlavný oltár, ktorého tvorcom bol údajne Majster Pavol z Levoče, vznikol okolo roku 1515.

Auto moto múzeum v Mlynici, ktoré po odchode Nemcov slúžilo ako sýpka je jednou z budov, ktoré netreba obísť. V roku 1977 členovia Veterán Clubu z Popradu miestnosť opravili a zriadili v ňom múzeum. Nachádza sa tu asi pätnásť automobilov a pätnásť motocyklov. Najstaršie exponáty sú z dvadsiatich rokov minulého storočia a tie najmladšie z rokov šesťdesiatych.

Kežmarok a okolie

Kežmarok sa rozprestiera sa vo východnej časti Podtatranskej kotliny. V roku 1950 bol vyhlásený za mestskú pamiatkovú rezerváciu. Vznikol zlúčením sa viacerých osád pôvodného slovanského obyvateľstva. V roku 1269 sa Kežmarok po prvýkrát spomína ako mesto, kedy mu uhorský panovník Belo IV. udelil mestské práva. Výhodná poloha Kežmarku pri jeho dôležitých obchodných cestách, ktoré viedli z Orientu na sever Európy, zabezpečila rýchly hospodársky rozvoj mesta. Mesto bolo v roku 1433 dobyté a vyplienené husitskými vojskami. V 15. storočí získalo mesto viacero privilégií, ako právo slobodného rybolovu, výrubu lesov, právo trhov, skladu, meča a ďalšie. Za vlády Tökölyovcov, ktorí mesto nepovažovali za kráľovské ale poddanské, prežíval Kežmarok najväčšiu biedu. Privilégia slobodného kráľovského mesta potvrdil Kežmarku cisár Ferdinand III. v roku 1702.

Kežmarok bol významným remeselníckym centrom, o čom svedčí aj okolo štyridsať cechov, ktoré tu pracovali v 15. – 19. storočí. K unikátnym patrili taškársky (jeden z dvoch na Slovensku) a sedlársky (jeden zo štyroch). Kežmarok bol známym strediskom vzdelanosti a mal taktiež drevený vodovod, ktorý bol zhotovený už v 15. storočí.

Kežmarský hrad postavený na stredovekej osade Svätá Alžbeta je hradný komplex, ktorý vznikol v roku 1462. Imrich a Ján Zápoľský sa postarali o najstaršiu podobu hradu, ktorá bola gotická. Na zvýšenie ochrany boli vybudované hradby a masívne obranné bašty. Po prestavbách v rokoch 1572, 1575, 1583 a 1624 nadobudol hrad prevažne renesančnú podobu. Šebastián Thököly zabezpečil posledné dve prestavby, kedy sa obranný hrad premenil na reprezentačné rodinné sídlo.

Prvé expozície kežmarského múzea v časti hradného komplexu otvorili v roku 1931. Muzeálne zbierky sa po generálnej oprave hradu v rokoch 1962 a 1985 rozšírili.

Samostatná expozícia bytovej kultúry s interiéromi meštiackych domov z 18. a 19. storočia, sa nachádza na hlavnom námestí Kežmarku. (viď obr. č. 4 v prílohe)

Drevený artikulórný kostol je jedným z piatich zachovaných artikulórných kostolov na území Slovenska. Patrí do obdobia, kedy tu panovala náboženská nesloboda protestantov, ktorí mohli kostoly stavať len z vlastných nákladov, mimo mesta, bez veže a zvonov. Takto o tom rozhodol Šopronsky snem v roku 1681. Dnešnú podobu kostol nadobudol v roku 1717, keď celá stavba vrátane klincov bola drevená.

Kostol má kapacitu pre 1465 sediacich ľudí. Interiér s bohatým vyrezávaním a maľbou, je zásluhou práce Jána Lercha z Kežmarku, Mayera z Levoče a Karmera z Prešova. Sakristia je jedinou kamennou časťou kostola.

Drevený kostol bol v roku 1985 vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku (Baráthová, 1989).

Lýceum bolo postavené v roku 1775. Išlo o starú kežmarskú školu. Už v druhej polovici 14. storočia sa v Kežmarku spomína prvá škola. Okrem slovenských spisovateľov, maliarov, vedcov, poetov a národných dejiteľov (npr. Šafárik, Kuzmány, Hviezdoslav, Záborský, Bohúň, Stodola atď.), študovalo na kežmarskom lýceu aj mnoho nemeckých, maďarských, srbských, chorvátskych študentov. V roku 1975 bola otvorená expozícia literárnych tradícií kežmarského lýcea. Možno tu vidieť pamätné tabule najvýznamnejších slovenských študentov a učiteľov, ukážka prierezu histórie školstva, galériu významných postáv lýcea, ale aj ukážku asi 20 000 kníh z lyceálnej knižnice. So svojimi 150 000 zväzkami, patrí k najväčším historickým knižniciam u nás (Baráthová, 1989).

Podolínec je starobylým spišským mestečkom. Na úroveň Levoče a Kežmarku sa mesto dostalo v roku 1412, keď bolo povýšené na slobodné kráľovské mesto. Kláštorný komplex s gymnáziom a knižnicou, ktorý vybudovali rehoľníci sa stal významným centrom kultúry a vzdelanosti na Spiši. V roku 1990 bol Podolíne c vyhlásený za mestskú pamiatkovú rezerváciu.

Kláštorný komplex, ktorý pozostáva z piaristického kláštora a kostola bol postavený v barokovom slohu v rokoch 1647 až 1651. Stavebnými úpravami v roku 1762 vznikla dvojica veží kláštorného kostola s barokovými

cibuľkovými strechami. Najsúvislejšie zachované sú úseky hradbového múru s baštami, na východnom okraji komplexu.

Múzeum J.M. Petzvala v Spišskej Belej je sprístupnené verejnosti od roku 1964. V bývalej budove školy sa 6. Januára 1807 narodil významný vynálezca, matematik a fyzik Jozef Maximilián Petzval. V múzeu je možné zahliadnuť vyše 600 cenných exponátov ilustrujúcich históriu svetovej fotografickej optiky, ale aj dokumenty o jeho tvorivom živote. Veľmi vzácny dagerotopický prístroj s prevratným Petzvalovým objektívom, ktorý mu priniesol svetovú slávu je taktiež možné vidieť pri prehliadke múzea. Vďaka vyššej svetelnosti, skrátil Petzvalov objektív expozičný čas z tridsiatich minút na tridsať sekúnd. Niektoré ulice v európskych mestách sú pomenované podľa vynálezcu. Aj jeden z kráterov na mesiaci, sa volá Petzvalov kráter.

Strážky je miestna časť Spišskej Belej. Kedysi v nej sídlili strážcovia poľsko-uhorských hraníc, o čom svedčí názov obce. Strážky sú v kultúrnej histórii známe aj tým, že tu v roku 1588 G. Horvát-Stansith založil latinskú humanistickú školu, ktorá si získala zvučné meno. Bohatá sliezska rodina Warkotschovcov, sa na Spiš presťahovala v 15. storočí a nechala v obci postaviť gotický hrad. Neskôr bol však prestavaný novými majiteľmi na renesančný kaštieľ.

Kaštieľ v Strážkach bol postavený v renesančnom slohu v rokoch 1570-1590. Má podobu v tvare písmena U. Arkády, ktoré boli na nádvorí neskôr zamurovali. Uzatvorené nádvorie vzniklo, keď v 18. storočí doplnili štvrté krídlo. Medňanskovci sa spomínajú ako poslední majitelia kaštieľa. Z Beckova sem priniesli stiborovský kamenný erb, založili zbierky a vytvorili knižnicu. Pri kaštieli sa nachádza aj rozsiahly prírodný park. Areál, ktorý tvorí kaštieľ, zvonica a kostol bol vzhľadom na jeho hodnotu vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku.

3.1.3 Južný Spiš

Južný Spiš by sa mohol nazývať taktiež hornádsky, pretože takmer celý leží v povodí rieky Hornád. Levočské vrchy a Branisko sú prekážkami, ktoré ho na severe a severovýchode oddeľujú od Šariša. Chrbát Volovských vrchov vytvára na juhu hranicu s Gemerom a Abovom. Na juhozápade je prírodnou hranicou s južným Spišom Horehronie, na západe je to Liptov. Nízka Vrbovská pahorkatina a úzka horská priečka Kozích chrbtov ho oddeľuje od stredného Spiša. Levoča, Spišská Nová Ves a Gelnica sú centrami troch podoblasti južného Spiša.

Levoča a okolie

Písomné zmienky, ktoré pochádzajú z druhej polovice 13. storočia hovoria, že Levoča bola už vtedy významným mestom. Kolonisti tu zavítali v 12.-13. storočí, usadili sa a z dvoch pôvodných osád kolonistov vznikla dnešná Levoča. V roku 1271 sa Levoča stala centrom, ale aj hlavným mestom spišských nemeckých kolonistov. Vďaka tomu si užívala všetky výsady neskorších slobodných kráľovských miest. Medzi ne patrili najmä samospráva, osobná sloboda obyvateľov, právo poľovať, vykonávať remeslo, ťažiť rudu a obchodovať. Ako kráľovské mesto sa Levoča spomína v roku 1317. Rozvoji mesta pomohla výsada práva skladu, ktorú udelil v roku 1321 Karol Róbert. Táto nútila všetkých zahraničných kupcov ostať v meste 15 dní a tam ponúknuť tovar. Vďaka tomu, sa tu stretlo množstvo kupcov aj zo zahraničia, ktorí sa tu usadili a rozmnožili mestský patriciát. Levoča viedla s Kežmarkom vojnu vyše sto rokov práve pre túto výsadu.

Levočské remeslo bolo veľmi významné, z toho najmä zlatníci, rezbári, maliari, kožušníci, cinári a iní. V 15. storočí malo už mesto svojich lekárov a lekárňu. Kníhkupectvo, ktoré malo mesto už od 16. storočia bolo jediným na Spiši, až do druhej polovice 19. storočia. Kultúrne a hospodársky sa mestu darilo v 15. a 16. storočí. Mestom kultúry, škôl a administratívnym centrom Spišskej stolice, bola Levoča v 17. a 18. storočí.

Radnica patrí medzi najznámejšie budovy mesta. Len v 19. storočí nadobudla dnešný tvar, so štítni a honosným vchodom na poschodie. Reštaurovaná a neorenesančne prebudovaná bola budova v rokoch 1893-1895. Radnica pochádza z 15. storočia, v roku 1550 však úplne zhorela. Po druhom požiari v roku 1599 bola rozšírená. Do roku 1955 sídlila v radnici správa mesta. Pivnica slúžila ako vináreň, mestská lekáreň bola na prízemí. Na južnej strane je fasáda zdobená freskami, ktoré predstavujú občianske cnosti: miernosť, múdrosť, silu, trpezlivosť a spravodlivosť. Expozícia Spišského múzea sa nachádza na poschodí a prízemie slúži ako okresný archív. (viď obr. č. 5 v prílohe)

Klietka hanby pochádza zo 16. storočia. V minulosti sa využívala najmä ako verejný pranie pre ženy, ktoré sa previnili, ale ja pre ľahších delikventov.

„**Turzov dom** je jedinou svetskou budovou v Levoči s renesančnou antikou. Prebudovaný bol v roku 1824 a potom začiatkom nášho storočia, keď dostal dnešný výzor i sgrafito, znázorňujúce erby Turzovcov, Čákiovcov, Spišskej župy a mesta Levoče. Niektoré miestnosti majú pekné klenby a v miestnosti druhého poschodia je kupola so symbolickou nástennou maľbou, pravdepodobne od Jozefa Czauczika, asi z roku 1824. V budove sa nachádza časť štátneho oblastného archívu, preto je prístupná len bádateľom.“ (Chalupecký, 1985, s. 13)

„Medzi najvýznamnejšie a architektonicky, ale aj historicky najcennejšie domy v Levoči patrí **Hainov dom**, patriaci koncom 17. storočia levočskému kronikárovi Gašparovi Hainovi. Neskôr v ňom bolo umiestnené lýceum, na ktorom študovali štúrovci. Okrem toho na prízemí tejto budovy bola 5. júna 1921 založená miestna organizácia KSČ. Dom je renovovaný. Pri jeho renovácii, sa objavili a reštaurovali cenné nástenné maľby zo 16. i 17. storočia, krásny goticko-renesančný portál z roku 1530 a i. Budova má dvojpodlažné pivnice. Patrí k pamiatkam, ktoré by mal každý návštevník Levoče vidieť. V budove je inštalovaná expozícia Výtvarná kultúra na Spiši, patriaca Spišskému múzeu.“ (Chalupecký, 1985, s. 16)

Chrám sv. Jakuba je najväčším klenotom mesta. Ide o dvojnásobnú kultúrnu pamiatku. Je to trojlod'ový halový kostol, zaklenutý križovou klenbou, ktorá je podopretá dvanástimi piliermi. Kostol bol dokončený do roku 1370 a niektoré časti boli pribudované neskôr. Zachovalo sa v ňom dvanásť gotických a renesančných oltárov. Tri z nich prevyšujú 10 metrov. K hodnotným pamiatkam patrí baroková kazateľnica, orgán, množstvo epitafov, lavice z 15.-16. storočia, nástenné maľby a iné.

Najobdivovanejším je hlavný oltár, ktorý je zároveň kultúrnou pamiatkou. Meria 18,62 metrov a je najvyšším gotickým oltárom na svete. Vznikol v dielni Majstra Pavla z Levoče asi v rokoch 1507-1517 a je vyrezaný z lipového dreva. Ide o pozlátený oltár apoštolov, ktorého sochy na hlavnej skrini majú nadživotnú veľkosť. Madona je vysoká takmer 2,5 metra.

Chrám je plný množstva vysokohodnotných a kvalitných pamiatok z renesančného i gotického umenia každého druhu.

Kaplnka Zápoľských v Spišskom Štvrtku je dvojpodlažná sakrálna stavba, ktorú dal v roku 1473 postaviť palatín Štefan Zápoľský, podľa projektu Hansa Puchsbauma. Tento známy staviteľ sa nechal inšpirovať francúzskymi palácovými kaplnkami. V mnohých detailoch však pripomína Dóm sv. Štefana vo Viedni. Cez kaplnku vedie točité schodište a je zdobená sieťovou klenbou. Neogotické dielo z 19. storočia, krídlový oltár obsahuje tabuľové maľby, ktoré zobrazujú Máriinu smrť. Ide o ojedinelé dielo, ktoré pochádza z Norimbergu. Kaplnka patrí k vrcholným dielam gotickej architektúry.

Kaštieľ v Spišskom Hrhove bol postavený v rokoch 1893-1895 podľa plánov viedenského architekta Heinricha Adama. Ide o Csákyovský neobarokový kaštieľ. Väčšina zariadenia pochádza z viedenských dielní. Vo vnútri zdobia kaštieľ viaceré umelecky zhotovené kozuby z rôznych druhov mramoru, umelecké drevene i štukové stropy i obklady stien, ale aj pôvodné zariadenie knižnice a kaplnky. Tie sú veľmi hodnotnými umeleckými dielami z konca 19. storočia. Von je možné obdivovať bohato zdobenú neobarokovú fasádu s elegantným schodišťom a typické vežičky. Kaštieľ sa nachádza na pôvodne veľmi hodnotnom parku.

Žehra je dedinka, nachádzajúca sa juhovýchodne od Spišského hradu. Žehra bola kedysi sídlom šľachtického rodu Žehrianskych a od roku 1638 aj rodu Csákyovcov. Správa o obci z roku 1245 sa pokladá za najstaršiu a viaže sa ku kostolu sv. Ducha.

Kostol sv. Ducha v Žehre si prešiel mnohými úpravami, avšak vzhľad a dispozícia ostali románske. Nástenné maľby znamenajú nesmierne bohatstvo. Z rokov 1370-1380 pochádza výmaľba svätyne. Svätá Trojica, Abrahámovo lono, Kristus v mandorle a Madona s dieťaťom poznačené byzantským a talianskym vplyvom, sú vyobrazené na klenbe kostola. Pašiový cyklus, ktorý pozostáva zo šiestich obrazoch je vyobrazený na stenách. Najzaujímavejšia maľba Živý kríž, na severnej strane kostola znázorňuje Ekléziu a Synagógu. Cenné sú taktiež oltáre a krstiteľnica z polovice 17. storočia.

Interiér kostola s jeho nástennými maľbami, tvoria najucelenejší komplex freskového umenia na Spiši. V roku 1983 bol kostol sv. Ducha vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku.

Kaštieľ v Hodkovciach dala najvýznamnejšia vetva Csákyovcov v roku 1780 prebudovať. Majitelia Spišského hradu, ktorí prestali hrad používať ako svoje sídlo, využívali okolité kaštiele ako nové príbytky. Jedným z nich bol aj kaštieľ v Hodkovciach, do ktorého si preniesli aj časť zariadenia z hradu. Začiatkom 19. storočia, bol okolo kaštieľa vybudovaný romantický francúzsky park. Cenné múzeum, ktoré dokladovalo najmä život na hrad sa tu vytvorilo začiatkom nášho storočia. Avšak koncom 50. Rokov, bola časť nábytku prevezená do Markušoviec a múzeum bolo likvidované.

Spišské Podhradie leží medzi Spišským hradom a Spišskou Kapitulou. V písomnostiach sa mesto spomína len od roku 1249, ako Villa Saxonum. Avšak archeologické nálezy poukazujú na to, že územie mesta bolo osídlené už v praveku. V 12. a 13. storočí, keď bolo mesto osídlené Nemcami nadobudlo samostatné postavenie. Rýchle napredovanie mestu zabezpečilo začlenenie sa do Spoločenstva spišských Sasov od roku 1271. Strediskom remesiel a obchodu, sa mesto stáva od roku 1321. Poľsko malo mestečko v zálohu v rokoch 1412-1772.

Pôsobilo tu tridsať cechov a z remeselníkov boli najznámejší farbiari, obuvníci, čižmári, krajčíri ale najmä mäsiari, ktorí už od 50. rokov v meste vyrábali výborné spišsko-podhradské párky. Erb mesta s nápisom z roku 1456 sa zachoval na starej radnici. V polovici 17. storočia vzniká na mieste stredovekého špitála, ktorý sa spomínal v roku 1327 kláštor milosrdných bratov. Tí v ňom založili najstaršiu nemocnicu na Spiši.

Spišská Kapitula je od roku 1950 mestská pamiatková rezervácia, ktorá leží na svahu Martinského kopca, na západ od Spišského Podhradia. V 11. storočí vyrástla prvá osada na mieste Spišskej Kapituly v susedstve benediktínskeho kláštora. Keďže mestečko bolo pod dohľadom hradu, jeho lokalita mala dôležitý strategický význam. V roku 1198 začalo svoju činnosť kapitulske prepošstvo a kapitula k nemu pribudla už čoskoro.

Jezuiti pôsobili v kapitule od roku 1647. Postavili kláštor s gymnáziom, ktoré bolo neskôr presťahované do Levoče. Už od konca 12. storočia, je Spišská Kapitula cirkevným centrom Spiša a od roku 1776 aj Liptova a Oravy.

Katedrála sv. Martina je najvýznamnejšou a najstaršou zachovanou stavbou Spišskej Kapituly.

„Táto románsko-gotická katedrála patrí medzi najvýznamnejšie sakrálne stavby na Slovensku. Trojlodňová neskororománska bazilika bola postavená v rokoch 1245-1273 a napriek svojej rozľahlosti sa čoskoro ukázala ako primálá. A tak sa po silnom poškodení za husitských vpádov v prvej polovici 15. storočia roku 1462 začalo s rozširujúcou rekonštrukciou.“ (HOCHBERGER, 2009, s.166)

V rokoch 1488-1499 bola ku katedrále pristavené kaplnka Zápoľských. Barokovo upravená bola stavba v rokoch 1777-1779. Avšak v rokoch 1872-1889 odstránili takmer všetko z obdobia renesancie a baroka kvôli regotizácii. K vzácnym pamiatkam katedrály patrí oltár Klaňania Troch kráľov, oltár sv. Michala, oltár Smrti Panny Márie a kamenná plastika leva Leo Albus z 13. storočia. Tá patrí k najstarším svojho druhu na Slovensku. Významnými sú aj

svetská nástenná maľba korunovácie Karola Róberta za uhorského kráľa z roku 1317 a socha sv. Jána Nepomuckého . (viď obr. č. 6 v prílohe)

Biskupská rezidencia vznikla dostavením románskeho prepoštského paláca. Ten bol upravený okolo roku 1274 a zväčšený v 15. storočí. O krásnu prestavbu a prístavbu sa postarali prepošti Máriássy a Zbiško, v rokoch 1652-1656. V tomto čase bola postavená aj hodinová veža, slúžiaca ako vchod a záhrada bola upravená na barokovú. Vďaka veľkej prestavbe v roku 1777 nadobudla rezidencia dnešnú podobu. Neskôr v roku 1871 prebehli aj opravy interiéru. Súčasťou biskupskej rezidencie je aj kaplnka (Chalupecký, 1994).

„**Spišský hrad** je skutočne objektom, bez ktorého by Spiš nebol Spišom. Tróni nad jeho krajinou tak dokonale, že ho nemožno nepovažovať za vládcu.“ (Pisoň, 1983, s.380)

Spišský hrad má rozlohu vyše štyri hektáre. Vďaka tomu, je jedným z najväčších zrúcaninových hradných komplexov strednej Európy. Mincovňa, ktorá stála na hradnom kopci, slúžila v období keď bol Spiš osídlený keltskými Kotínmi, na razenie mincí spišského typu.

Začiatok 12. storočia sa datuje ako obdobie, kedy bol hrad na travertínovej kope vystavený. Z roku 1120 pochádza najstaršia zmienka o hrade. Hrad plnil zo začiatku funkciu pohraničnej pevnosti, neskôr sídlom spišského župana a centrom svetskej moci na Spiši. Kruhovú obytnú vežu bola postavená v strede románskeho hradu. Tá však bola v 13. storočí nahradená inou a hrad sa taktiež rozšíril o palác románsky. Kráľ Belo IV. povolil prepoštovi Matejovi aby postavil prepoštský vežový palác, v priestoroch dnešného stredného nádvorja. V 14. storočí bolo postavené nové nádvorie a v 15. storočí sa o prestavbu postaral nový majiteľ hradu Štefan Zápoľský, ktorý na hrade vybuďoval kaplnku sv. Alžbety, palác a rytiersku sieň.

V roku 1780 zničil Spišský hrad požiar a hrad sa postupne zmenil na zrúcaninu. To čo sa podarilo zachrániť, bolo prenesené do kaštieľa v Hodkovciach a Markušovciach. Spišský hrad bol v roku 1993 zapísaný do Zoznamu pamiatok svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO. (viď obr. č. 7 v prílohe)

Spišská Nová Ves a okolie

Spišská Nová Ves je bránou do národného parku Slovenský raj. V roku 1268 sa Spišská Nová Ves prvýkrát spomína ako Villa Nova. V 12. storočí tu vznikla slovenská obec Iglov a v 13. storočí založili obec Nová Ves nemeckí kolonisti. V druhej polovici 13. storočia sa obce zlúčili a v 14. storočí sa z nich už vyvinulo významnejšie mestečko s trhovým právom .

Kráľ Žigmund záložoval mesto Poľsku v rokoch 1412-1772, keď v 18. storočí už bolo najväčším z trinástich miest založených Poľsku. Spišská Nová Ves sa v roku 1774 stala sídlom Provincie šestnástich spišských miest. Postavenie banského mesta niesla do roku 1876. Už v 14. storočí tu v okolí vzniklo množstvo baní na meď, železo a striebro. Zvony a bronzové krstiteľnice pre Malopoľsko, Uhorsko ale aj český Vyšehrad, vyrábala známa dielňa Majstra Konráda Gaala. Najvýznamnejším cechom bol kováčsky, ale za zmienku stoja aj iné remeslá ako tkáči, súkenníci, kotlári, kožušníci, remenári, farbiari a iní. Mestská papiereň, ktorá fungovala od roku 1676 do konca 19. storočia bola najstarším priemyselným podnikom. Nábytkársky podnik Nový domov, ktorý otvorili v roku 1950 bol prvým na východnom Slovensku.

Kostol Nanebovzatia Panny Márie uprostred námestia, je z umeleckohistorického hľadiska najhodnotnejšou pamiatkou mesta. Bol postavený pravdepodobne v druhej polovici 13. storočia a o kaplnku bol rozšírený v 14. storočí. Pôvodná gotická veža bola postavená začiatkom 16. storočia a zakončenie cibulovitého tvaru nadobudla v 17. storočí. To sa zachovalo do požiaru v roku 1849. Nová neogotická veža s výškou osemdesiatšedem metrov, ktorá je najvyššia na Slovensku, bola postavená podľa profesora Imricha Steindla v roku 1892-1893. Z pamiatok kostola sa zachoval gotický kríž z dielne Majstra Pavla z Levoče, súsošie Ukrižovania, barokový kríž a bronzová krstiteľnica (Spaleková, 1992).

Provinčný dom bol pôvodne budovou spišskonovoveskej radnice. Správa provincie XVI spišských miest ju odkúpila a premenila na Provinčný dom. Sídlom Vlastivedného múzea, je budova od roku 1954. Prvé poschodie budovy je zdobené rokokovou štukovou výzdobou, pod oknami s rastlinným

ornamentom a nad oknami barokovými kartušami. Medzi oknami sú kartuše s rôznymi vyobrazeniami a pod nimi stuhy s nápismi : PONDERE SOLO – len podľa závažnosti, UTQUIS MERETUR – ako si kto zaslúži, SUUM CUIQUE – každému to, čo mu patrí, DIE NOCTEQUE – vo dne i v noci, IN SOMNIS CUSTOS – strážca v snách, HINC OCULOS NUSQUAM – neodvráť oči nikam. Ide o symbolické vyjadrenie vlastností, ktoré musel mať funkcionár mesta či provincie.

Reduta patrí medzi najvýznamnejšie secesné stavby na Slovensku. Budova bola postavená v rokoch 1900-1905 podľa plánov architekta K. Garstera. Stavba je secesná s mohutným vstupným portálom a štyrmi nárožnými vežičkami. Strecha sa končí labuťou sediacou na lýre, čo značí, že v tej časti sa nachádza divadlo. Nástenné maľby od Jozefa Hanulu, sa nachádzajú nad portálom javiska. V budove sa dnes nachádza Spišské divadlo, koncertná sieň a kaviareň.

Evanjelický kostol s pôdorysom gréckeho kríža, bol postavený v klasicistickom slohu podľa plánu F. Bartela, v rokoch 1790 – 1796. Latinský názov nad vstupným portálom hovorí: „ S bohom ako zakladateľom, tento svätý chrám, ktorý najlepší panovník Jozef II. roku 1789 nový postavíť milostivo dovolil, zbor augsburského vyznania v Spišskej Novej Vsi za slávneho panovania Leopolda II. v roku 1790 šťastne začal a v roku 1795, za vlády a zhovievavosti cisára a apoštolského kráľa Františka II., z vlastných prostriedkov postavil a dokončil.“ V októbri roku 1796 bol kostol vysvätený.

Z roku 1797 sa v kostole uchoval oltárny obraz Krista modliaceho sa na Olivovom vrchu od dánskeho maliara Jána Jakuba Stundera. Z ďalších pamiatok kostola je treba spomenúť organ z roku 1822, lavice stolára T. Therna a alabastrový reliéf znázorňujúci rozhovor Krista so Samaritánkou pri studni.

Kaštieľ v Spišskom Štiavniku je jedným z najčastejšie prestavovaných kaštieľov na Slovensku. Cisterciánske opátstvo osídlené mníchmi z Poľska tu bolo založené v prvej polovici 13. storočia. Lúpežný feudál Matej Bašo v roku 1530 kláštor vyplienil, o pár rokov nato kláštor zanikol. Na tom istom mieste

sa postavil kaštieľ, ktorý v polovici 17. storočia dostali Thökölyovci. V rokoch 1735 – 1736 odišlo z kaštieľa vyše sto rodín, kvôli náboženskému útlaku a ťažkým hospodárskym podmienkam. Sídлом spišských biskupov bol kaštieľ od roku 1775. Väčšia prestavba bola po požiari v rokoch 1927 – 1929. Poschodová stavba má dnes štvorcový pôdorys s romantizujúcimi strechami a štyrmi nárožnými vežami.

Markušovský hrad bol v roku 1248 na základe povolenia kráľom Ladislavom IV.. Gotický palác so silným opevnením boli k hradu pristavené v 14. storočí. Zničenie hradu v 15. storočí, bolo spôsobené rozbrojmi medzi hradným panstvom a Levočou. Levočania využili situáciu, ktorá nastala po bitke pri Moháči a hrad Máriássyovcov v novembri 1527 dobyli a podpálili. O jedenásť rokov neskôr Máriássyovci hrad opravili. Sčasti dnešnú podobu si hrad zachoval po opravách v druhej polovici 16. storočia. V roku 1773 zhorel pri požiari a v roku 1789 bol znova opravený. Dnes je však v zrúcaninách.

Markušovský kaštieľ dal v roku 1643 postaviť František Márassy mladší. Ide o dvojtaktovú obdĺžnikovú budovu, ktorá má po bokoch štyri okrúhle bašty. Veľká prestavba v roku 1773 v rokokovom slohu, zmenila pôvodnú renesančnú pevnosť. Budova dostala novú fasádu, zvýšili sa obvodové múry, začlenil sa pás slepých okien a pribudla baroková vežička uprostred strechy. Za kaštieľom bol vytvorený francúzsky park s troma terasami, ktoré boli kamennými schodmi spojené s kamenárskou výzdobou. Jej časť sa zachovala. V rokoch 1950 – 1955 bol kaštieľ pamiatkovo upravený pre nábytkové múzeum.

Letohrádok Dardanely je unikátnou a zaujímavou stavbou postavenou v roku 1778. Letohrádok bol postavený na príkaz Wolfganga Máriássyho, kvôli očakávanému príchodu cisára Jozefa II. a nedostatku vhodných miestností v kaštieli. Keďže sa návšteva neuskutočnila, bočné krídla boli dostavané až v sedemdesiatych rokoch 20. storočia. V reprezentačnej sále budovy sa sústreďia maľby s mytologickými námetmi ako, Paridov súd, Bakchus a Ariadne, Únos Persefóny a iné. Tá dnes slúži ako koncertná sieň. V letohrádku je tiež expozícia klávesových hudobných nástrojov.

Gelnica a okolie

Gelnica je centrom Hnileckej doliny. História mesta siaha do 13. storočia, v ktorom už bola pravdepodobne rozvinutou obcou. Zo slovenskej osady, sa po príchode nemeckých kolonistov stalo stredoveké mestečko. V roku 1435 dostala Gelnica od kráľa Žigmunda najvyššie práva ako slobodná voľba richtára a farára, oslobodenie od platenia mýta a cla. Mesto bolo na základe týchto výsad povýšené na slobodné kráľovské banské mesto. Tragickým rokom pre mesto je rok 1556, kedy František Bobek z Krásnej Hôrky mesto prepadol a spustošil. Gelničanom sa v 16. storočí podarilo vyhnúť tureckej okupácii. V 17. storočí bolo však mesto sedemkrát vyplienené kvôli proti habsburským povstaniam, ktoré zasiahli celé Uhorsko.

Csákyovci boli poslednými majiteľmi Gelnice. V roku 1838 sa od nich mesto vykúpilo a o šesť rokov neskôr sa opäť stalo kráľovským baníckym mestom. Tradícia baníctva a hutníctva bola oživená

Thurzov hrad bol postavený za panovania Ondreja II. v roku 1234. Vo vlastníctve uhorských kráľov sa hrad nachádzal dvestotridsať rokov. Hrad bol v roku 1343 napadnutý Bebekovcami, obrana ich však odrazila. Kráľ Matiaš daroval hrad v roku 1465 Imrichovi Zápoľskému za preukázané služby. V roku 1528 bol hrad zničený. Alexius Thurza, ktorému hrad v roku 1531 daroval Ferdinand, dal hrad znovu vybudovať. Počas panovania Csákyovcov, kedy dochádzalo k povstaniam proti Habsburgovcom bol hrad zničený a nikdy viac neobnovený.

Banícke múzeum vzniklo v roku 1963. Zber dokumentačného materiálu v Gelnici, ktoré súvisí s baníctvom siaha až do obdobia vlády Márie Terézie. Múzeum sídli v budove mestského magistrálu. Zbierky sa vzťahujú na posledné dve storočia a pochádzajú z Gelnice a jej okolia. Expozícia pozostáva z desiatich celkov. Prezentujú sa v nich erby mesta, národopis, umelecká história, remeslá a cechy. Vidieť je možné aj geologické a mineralogické zbierky Spiša, ako aj modely a zariadenia na vynášanie rudy z bane a banícke uniformy. Rekonštruovaná štôlna s najstarším uhorským vozíkom tvorí záver prehliadky.

3.2 Prírodné krásy

3.2.1 Pieninský národný park

„Pieninský národný park (PIENAP) je rozlohou síce najmenší, avšak krásou nijako nezaostáva za ostatnými. Je v poradí druhým najstarším parkom na Slovensku a nachádza sa na hraniciach s Poľskom. Preteká nim rieka Dunajec, po ktorej sa možno plaviť na pltiach a obdivovať nádhernú scenériu.“ (Lacika, 2009, st. 27)

Už v roku 1932 vyhlásili územie Pienin na oboch štátnych hraniciach za prvý medzinárodný prírodný park v Európe. Tvorila ho Slovenská prírodná rezervácia v Pieninách a poľský Pieniński Park Narodowy. Slovenská časť Pienin sa stala národným parkom v roku 1967. PIENAP zaberá plochu 3749 hektárov a jeho správa sídli v Červenom Kláštore. Severná časť, v ktorej sa park nachádza sa označuje ako Zamagurie, v okrese Kežmarok sa nachádza západná časť a v okrese Stará Ľubovňa východná časť. Červený Kláštor je hlavným turistickým centrom, východiskom peších túr a plavieb na pltiach dolu Dunajcom.

Prielom Dunajca je najväčším prielomom v strednej Európe, ktorý bol v roku 1967 vyhlásený za národnú prírodnú rezerváciu. Má dĺžku deväť kilometrov, sedem veľkých zákrut a spád dvadsať metrov. Úsek je charakteristický zaklesnutými meandrami. Miestne názvy ako Rovné, Hlboké, Lenivé, Krivé, Bystré, vyjadrujú zmeny rýchlosti prúdenia. Okolie Dunajca tvoria bralá s rôznych tvarov ako Sedem mníchov, či Tri koruny na poľskej strane rieky, kde sa začína jeden z najkrajších náučných chodníkov. (viď obr. č. 8 v prílohe)

Haligovské skaly sú od roku 1967 podobne ako Prielom Dunajca, vyhlásené za národnú prírodnú rezerváciu. Tento krásny vápencový ostrov Pienin so skalnými stenami, ktoré vystupujú tristo metrov nad potok Lipník, tvorí významný prvok krajiny. O zmienku stoja aj podzemné úkazy, ako

národná prírodná pamiatka jaskyňa Aksamitka. S jej dĺžkou tristotridsaťpäť metrov ide o najdlhšiu jaskyňu bradlového pásma. Jaskyňa však nie je prístupná verejnosti z dôvodu ochrany a zachovania jej hodnôt.

3.2.2 Tatranský národný park

„Najstarším národným parkom na Slovensku je Tatranský národný park (TANAP) vyhlásený už v roku 1949 na severe Slovenska. Zahŕňa vysokohorskú oblasť Tatier a v európskom meradle je jedinečný ochranou flóry a fauny v najvyšších európskych veľhorách ležiacich severne od Álp.“ (Lacika, 2009, st. 8)

Tatranský národný park je najvyššie a najčlenitejšie horstvo na Slovensku a v karpatskom oblúku. Západné Tatry sa k TANAP-u pričlenili v roku 1987. V roku 1993 bolo toto prírodné územie zaradené medzi biosférické rezervácie v rámci UNESCO. V Tatranskej Štrbe sídli správa parku. TANAP sa rozkladá na severe stredného a východného Slovenska. Zasahuje do územia troch regiónov – Spiša, Liptova a Oravy.

Vnútorne sa Tatry členia na Tatry Západné a Východné a tie sa ďalej členia na Vysoké Tatry a Belianske Tatry. Vysoké Tatry sú zaujímavé svojou ojedinelou koncentráciou prírodných krás, kde na malej ploche nájdete takmer všetko. Belianske Tatry majú odlišný reliéf a sú rozlohou menšie ako Vysoké Tatry. V jej vápencoch sa utvorili rôzne krasové útvary. Jedným z nich je Belianska jaskyňa, ktorá je v Tatranskom národnom parku jedinou jaskyňou prístupnou verejnosti. Názov Liptovské hole alebo Hole niesli v minulosti Západné Tatry. Sú charakteristické prevahou holí a lúk.

V júni 1615 uskutočnila prvú turistickú prechádzku do Tatier hradná pani Beata Laská-Koscielecká. Sporadické výlety sem smerovali v 18. storočí a masová turistika sa rozvinula až v 19. storočí. S rokom 1793 sa spája založenie prvej osady, z ktorej sa neskôr vyvinul Starý Smokovec. Sídлом Tatranského národného parku je Tatranská Lomnica (posledná založená obec).

Belianska jaskyňa bola objavená v roku 1881 a sprístupnená verejnosti v roku 1882. Má dĺžku 3641 metrov a z toho je vyše tisíc metrov sprístupnených pre verejnosť. Jaskyňa má veľké priestory, kde sa nachádzajú sivomodré vápence s bohatou kvapľovou výzdobou. Zaujímavý je dvojmetrový stalagmit či Palmová sieň, bohatá na výzdobu.

Bielovodská dolina je na Slovensku najväčšou a najdlhšou ľadovcovou dolinou. Je dlhá vyše dvanásť kilometrov a nachádza sa na severnej strane Vysokých Tatier. Možno tu nájsť množstvo plies a vodopádov. Bola vymodelovaná v období posledného zaľadnenia, najväčším tatranským ľadovcom dlhým štrnásť kilometrov, ktorý končil v nadmorskej výške 935 metrov. Klíma je tu chladná, so zalesnenými svahmi v dolnej časti.

Studené doliny je územie viacerých dolín Studených potokov pod Hrebienkom. Je tu množstvo vzácných lokalít horského a vysokohorského stupňa a zastúpene sú tu takmer všetky formy ľadovcového reliéfu. Malá Studená dolina je jednou z najkrajších. V jej závere sa nachádza Modré pliesko. Jedná sa o najvyššie položené stále jazero Slovenska (2192 metrov). Prevažne dvadsaťšesť malých plies môžeme nájsť vo Veľkej Studenej doline.

Veľké Hincovo pleso s rozlohou 20,08 hektárov, hĺbkou 53,7 metrov a nadmorskou výškou 1946 metrov nad morom je najväčším a najhlbším plesom na Slovensku. Leží v Hincovej doline, ktorá je jedným z najvyšších stupňov Mengusovskej doliny. Steny Kôprovského štítu sa dvíhajú na západe nad plesom, na severe sú to Čubrina a Veľký Mengusovský štít, na východe Východný Mengusovský štít, Mengusovský Volovec a Hnilcova Veža. Do jazera nevtiekajú žiadne potoky. Hincov potok, ktorý vyteká z jazera sa spája s Krupou a vytvárajú tak rieku Poprad. (vid' obr. č. 9 v prílohe)

3.2.3 Slovenský raj

„Národný park Slovenský raj, ktorý sa nachádza vo východnej časti Slovenska, chráni jednu z najväčších ľadových jaskýň na svete a prítlačlivú krajinu krasových planín, tiesňav, vodopádov a jaskýň. Nechýbajú tu ani pozoruhodné pamiatky dokumentujúce najstaršiu históriu osídľovania Spiša a celého Slovenska.“ (Lacika, 2009, st.52)

V roku 1964 sa Slovenský raj dostal pod ochranu zákona. Ako prvé získal štatút chránenej krajinnej oblasti, v roku 1988 bol povýšený na národný park. V Spišskej Novej Vsi sídli správa národného parku. Ide o mimoriadne hodnotné územia z prírodného hľadiska s početnými túrami, ktoré vedú po rebríkoch a iných technických pomôckach, v častej blízkosti s vodopádmi.

Národný park Slovenský raj sa rozkladá na rozhraní stredného a východného Slovenska. Nerovným dielom si národný park delia štyri okresy, z čoho má najväčší podiel Spišská Nová Ves. Menší podiel majú okresy Rožňava a Poprad a malý kúsok zasahuje do okresu Brezno.

Uhliari, drevorubači, hľadači rúd, zberači plodov či pastieri tu pôsobili v minulosti. Záujem turistov o prírodne krásy Slovenského raja sa začal v 19. storočí. Názov Slovenský raj vymysleli turisti. Keď sa názov roku 1921 objavil v časopise Krásy Slovenska, ujal sa. Pôvodný ustálený názov bol Novoveské vrchy.

Prielom Hornádu je jedným z najkrajších a zároveň najznámejších kaňonov na Slovensku. Úsek je približne trinásť kilometrov dlhý a rieka sa zarezáva 150 metrov hlboko, do okrajovej severnej časti Slovenského raja. Tvoria ju prevažne triasové vápence. Názov Železná brána, je najdivokejšie miesto, kde sa tiesňava zužuje na 10-15 metrov a skalné steny rieku zvierajú z oboch strán. Meandre sa vytvorili od hrdla Hornádu po Ludmianku. Z vegetačného hľadiska je územie tiež zaujímavé .

Tomášovský výhľad je turistickým cieľom mnohých turistov a jedným zo symbolov Slovenského raja. Najrýchlejšia trasa ňaj je z Čingova a Spišských Tomášoviec. Nachádza sa vo výške 680 metrov nad morom a je z neho krásny výhľad do doliny Bieleho potoka, Čertovu sihot', Prielom Hornádu a v peknom počasí aj na Vysoké Tatry. Prvý výstup sa uskutočnil 8.10.1983. Ide o najnavštevovanejšie miesto Národného parku, ktoré je veľmi atraktívne taktiež pre horolezcov. (viď obr. č. 10 v prílohe)

Dobšinská ľadová jaskyňa je jednou z najväčších ľadových jaskýň v Európe ale aj vo svete a najväčšou ľadovou jaskyňou na Slovensku. Bola jednou z prvých osvetlených jaskýň na svete. V roku 1870 bola objavená ako prvá ľadová jaskyňa v Európe. Jaskyňa sa nachádza na severnej strane vápencového masívu Duče v doline Hnilca. Vchod je v nadmorskej výške 970 metrov. Jaskyňa meria 1483 metrov, z čoho je 475 metrov sprístupnených verejnosti.

Dobšinská ľadová jaskyňa je súčasťou jaskyne Stratenskej. Ide o jaskyňu statickú, ktorá má konštantnú klímu počas celého roka. V Dobšinskej ľadovej jaskyni sa z našich jaskýň nachádza najväčší objem ľadu – vyše 110 000 metrov kubických. V niektorých častiach presahuje hrúbku dvadsaťpäť metrov. Jedine v tejto lokalite na Slovensku, sa nachádza vzácny netopier pobrežný. Vďaka svojej jedinečnosti je jaskyňa zapísaná do Zoznamu svetového prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO. Je jednou z najnavštevovanejších ľadových jaskýň v Európe. Vyžaduje si však neustále sledovanie meteorológov a jaskyniarov.

Suchá Belá je v priestranstve Slovenského raja jednou z najromantickejších tiesňav. Má výrazné geomorfologické prvky (skalné okná) a je tiež príkladom spätnej erózie, kde sa nachádzajú krásne vodopády ako vodopád Misový či Okienkový. Zo stromov, ktoré tam rastú prevláda najmä smrek, borovica a jedľa.

3.3 Každoročné podujatia na Spiši

Festival Európske ľudové remeslo ELRO sa koná každý rok v historickom centre mesta Kežmarok. Tento rok je to už dvadsiaty druhý ročník festivalu a trvá tri dni. Návštevníci majú možnosť vidieť viac ako stoosemdesiat remeselníkov a ľudových umelcov zo Slovenska, ale aj zo zahraničia. Predvádza sa päťdesiat druhov remesiel s rôznymi výrobkami z dreva, hlíny, prútia, šúpolia, skla, kovu a ďalšie. O zábavu sa starajú aj rôzne folklórne skupiny z okolitých krajín ako aj zo Slovenska. Brány hradu sú počas týchto dní otvorené, kde si záujemcovia môžu pozrieť divadelné predstavenia. Festival možno navštíviť v júli a každoročne sa teší stále väčšiemu záujmu ľudí.

Medzinárodný kultúrny festival Dni Majstra Pavla sa usporadúva od roku 2001 v Levoči. Toto podujatie je venované práve Majstrovi Pavlovi, ktorý bol veľkým umelcom a vďaka jeho talentu má Slovensko množstvo pamiatok svetového významu. Prezentuje sa tu maliari, rezbári či fotografi zo Slovenska. V uliciach centra Levoče je možné obdivovať maliarov, tanečníkov či muzikantov. Podujatie je možné navštíviť v mesiacoch júl až august.

Zamagurské folklórne slávnosti v Červenom Kláštore oslavujú tento rok už 35. výročie. Podujatie sa odohráva v prírodnom amfiteátri v krásnej prírodnej scenérii Pienin. Na týchto slávnostiach ožívajú zvyky a hry Zamaguria. Milovníci hudby sa potešia prehliadkou ľudového spevu a tancov. Slávnosti sú sprevádzané aj splavom na pltiach, ochutnávkou goralských jedál, či výstavou remeselníckych trhov. Zahraničnými návštevníkmi, ale aj vystupujúcimi sú susední Poliaci, ktorí majú s goralmi podobný jazyk ale aj tradície.

Medzinárodný festival krojovaných bábik sa tradične odohráva počas troch dní v mestách Kežmarok, Vysoké Tatry, Svit a obci Veľká Lomnica. Hlavnou ideou je prezentácia detských folklórnych súborov, ktoré predstavujú vlastné piesne, tance, ľudové hry a krojované bábiky. Predstavenie sa usporadúva od roku 1997 a je jediným tohto druhu na Slovensku.

PRAKTICKÁ ČASŤ

4. Prieskum

Praktická časť nadväzuje na časť teoretickú. Kým v teoretickej časti sú bližšie opísané kultúrne a prírodne zaujímavosti v regióne Spiš, praktická časť je zameraná na analýzu a riešenie súčasných problémov súvisiacich s cestovným ruchom na Spiši. Prieskum sa uskutočnil prostredníctvom dotazníka. On-line dotazník bol zostavený a ponúknutý všetkým vekovým kategóriám. Dotazník vyplnilo spolu 108 respondentov takmer zo všetkých krajov Slovenska.

4.1 Cieľ prieskumu

V rámci svojho prieskumu som sa zamerala na zostavenie a vyhodnotenie dotazníka, ktorý poukazuje na nedostatky v oblasti cestovného ruchu na území regiónu Spiš. Spiš je pokladaný za oblasť, kde sa sústreďuje najviac prírodných a kultúrnych krás Slovenska. Preto je potrebné tento potenciál naplno využiť a tak zvýšiť návštevnosť a záujem o región. Cieľom prieskumu je zozbieranie názorov, postrehov a hodnotení opýtaných respondentov, na súčasnú situáciu na Spiši. Otázky sú zamerané na dostatočnosť propagácie regiónu, starostlivosť o kultúrne pamiatky Spiša, spokojnosť s cenovou hladinou za služby v cestovnom ruchu a ďalšie. Nasledujúcim krokom je zhodnotenie výsledkov dotazníka a spracovanie námetov na zvýšenie propagácie a návštevnosti regiónu.

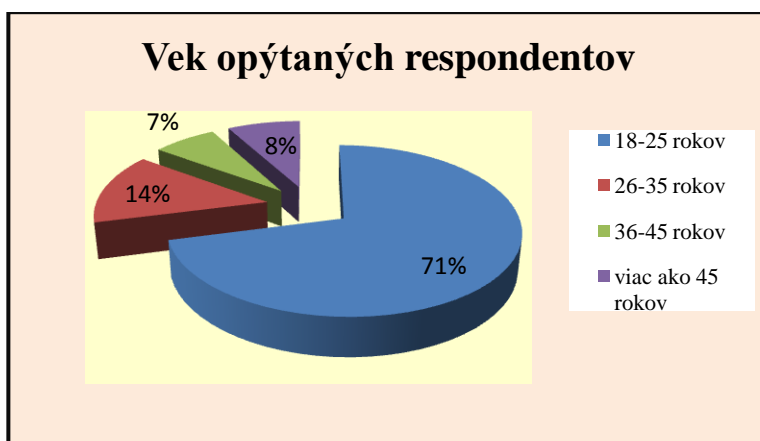
4.2 Vyhodnotenie dotazníka

Dotazník pozostáva z pätnástich otázok, ktoré sú formulované tak, aby bolo možné z každej otázky vyvodiť konkrétny záver. Dotazník je anonymný a vyplnilo ho 108 opýtaných respondentov. Z tohto počtu dvaja opýtani región

Spiš nenaštívili nikdy. Väčšina opýtaných respondentov žije v regióne Spiš, čo pokladám za prínos, keďže vedia lepšie zhodnotiť situáciu v tejto oblasti Slovenska a súčasne dianie.

Otázka č. 1: Vek opýtaných respondentov

Graf 1: Vek respondentov

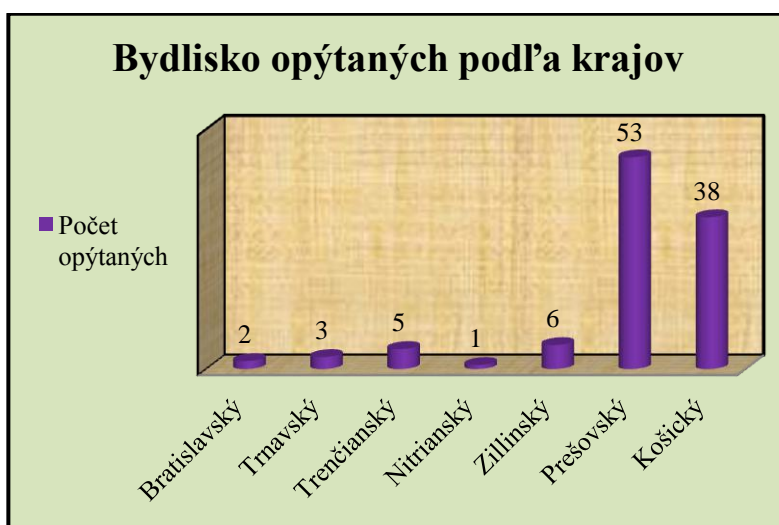

Zdroj: vlastné spracovanie

Z grafu možno posúdiť, že najväčší počet opýtaných respondentov sa pohybovalo vo vekovej kategórii od 18-25 rokov, čo tvorí 71%. Najmenšiu skupinu opýtaných tvorí veková kategória od 36-45 rokov a to je 7% .

Otázka č. 2: Bydlisko opýtaných respondentov podľa krajov

Graf 2: Bydlisko respondentov

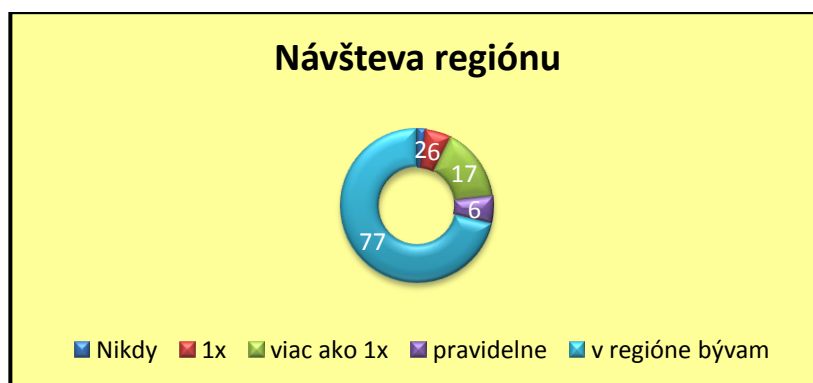

Zdroj: vlastné spracovanie

Najväčší podiel opýtaných tvoria obyvatelia žijúci v Prešovskom kraji, ktorí predstavujú počet 53 respondentov. Z kraja Nitrianskeho vyplnil dotazník len jeden respondent.

Otázka č. 3: Návštevnosť regiónu Spiš

Graf 3: Návštevnosť regiónu

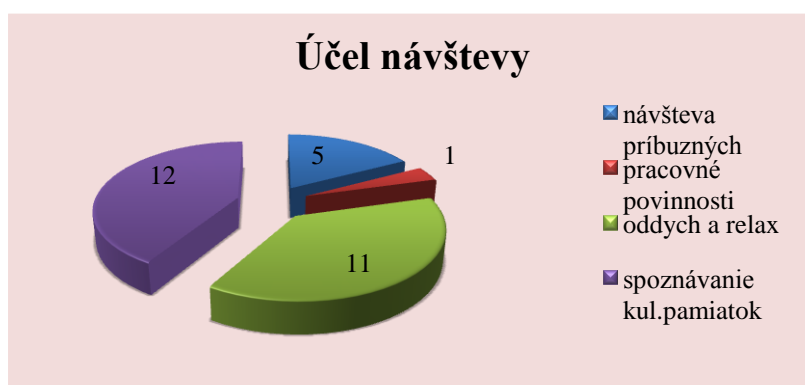

Zdroj: vlastné spracovanie

Z tohto grafu vyplýva, že väčšia časť opýtaných respondentov v regióne Spiš býva. Dvaja zo 108 opýtaných región nenavštívili nikdy. Viac ako 1x navštívilo región 17 opýtaných. Šesť respondentov navštevuje Spiš pravidelne a zvyšných šesť navštívilo región 1x.

Otázka č. 4: Príležitosť návštevy regiónu Spiš

Graf 4: Účel návštevy regiónu

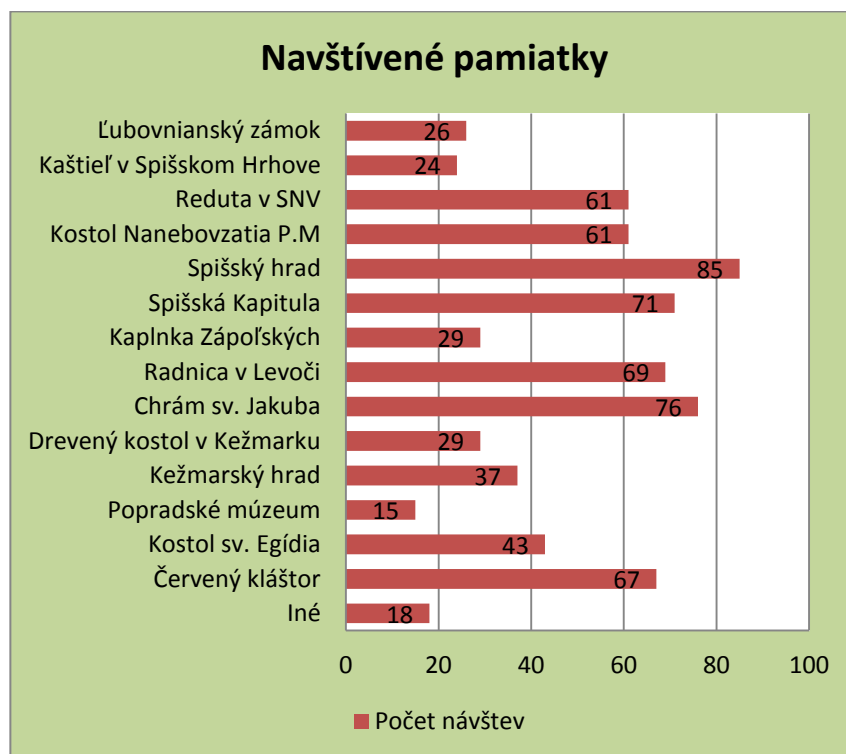
Zdroj: vlastné spracovanie

Tento graf poukazuje na účel návštevy regiónu. Zo všetkých opýtaných žijúcich v inom regióne ako Spiš čo predstavuje 29 respondentov, je 12

respondentov, ktorí navštevujú región za účelom spoznávania kultúrnych pamiatok. Za oddychom a relaxom cestuje 11 opýtaných respondentov. Za účelom návštevy príbuzných cestuje do regiónu 5 opýtaných respondentov a jeden z opýtaných navštevuje región kvôli pracovným povinnostiam.

Otázka č. 5: Návštevnosť vybraných kultúrno-historických pamiatok

Graf 5: Návštevnosť pamiatok na Spiši

Zdroj: vlastné spracovanie

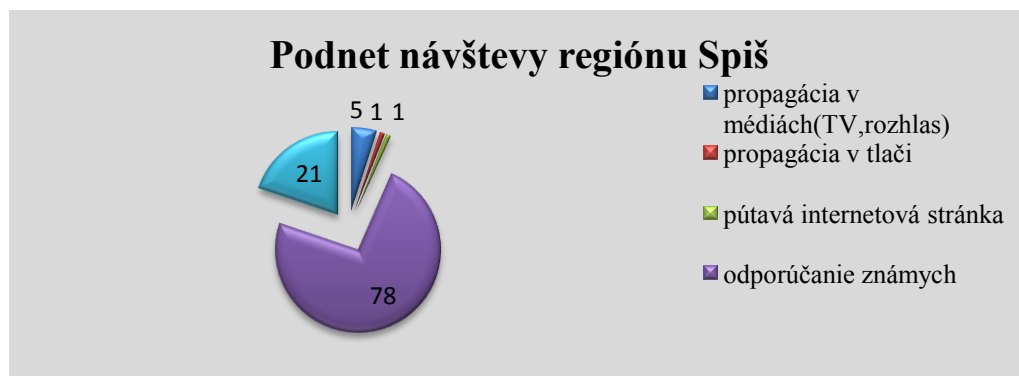
Z grafu je možné vidieť, že najväčšiu návštevnosť má Spišský hrad, ktorý navštívilo až 85 zo 108 opýtaných respondentov. Záujmu turistov sa môže tešiť aj Spišská Kapitula či Chrám sv. Jakuba v Levoči. Najmenšiu návštevnosť majú pamiatky v obciach, ako Kaštieľ v Spišskom Hrhove, či Kaplnka Zápoľských v Spišskom Štvrtku.

Otázka č. 6: Podnet návštevy regiónu Spiš

Z grafu vyplýva, že väčšina opýtaných čo predstavuje 78 opýtaných, cestuje na odporúčanie známych. Len 1 zo 106 opýtaných podnietilo navštíviť región jeho propagácia v tlači. Taktiež len 1 zo 106 opýtaných oslovila pútavá

internetové stránka. Iné možnosti, ktorými boli najčastejšie záujem o kultúru, rozširovanie vedomostí a nadšenie z pamiatok zodpovedalo 21 opýtaných. Päť z opýtaných podnietila propagácia v médiách.

Graf 6: Podnet návštevy regiónu

Zdroj: vlastné spracovanie

Otázka č. 7: Ohodnotenie dostatočnosti druhov propagácie na Spiši

Tabuľka 1: Dostatočnosť vybraných propagačných kanálov

ZNÁMKA	1	2	3	4	5
V tlači	2	20	39	30	15
V TV	3	13	30	28	32
V rádiu	12	17	24	33	20
Na billboardoch	9	8	23	36	30
Na internete	8	40	34	15	9

Zdroj: vlastné spracovanie

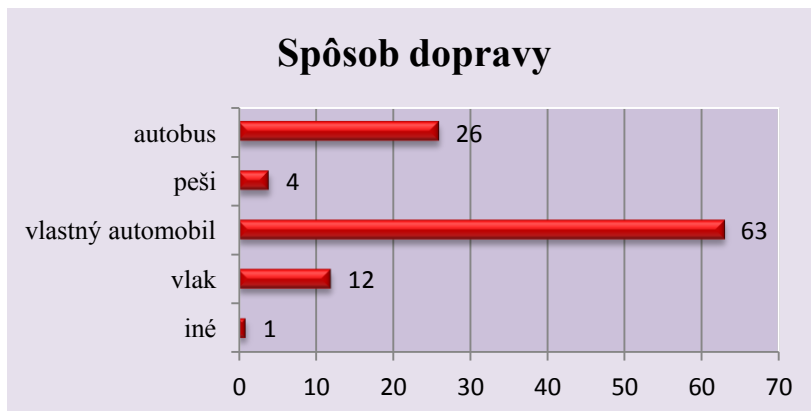
Hodnotenie propagácie je známkované ako v škole od 1-5. Najviac opýtaných pridelilo propagácii regiónu v tlači známku 3. Propagácia v TV je pomerne slabá nakoľko známka 5 spomedzi ostatných známok dostala najviac hlasov. Dostatočnosť propagácie v rádiu a na billboardoch bola najčastejšie označovaná známkou 4. Lepšie je hodnotená propagácia na internete a to najčastejšie známkou 2.

Otázka č. 8: Najčastejší spôsob dopravy do regiónu

Najviac opýtaných respondentov cestuje vlastným automobíлом. Druhým najpoužívanejším dopravným prostriedkom je autobus a len jeden z opýtaných doplnil možnosť iné a to bicykel.

Graf 7: Spôsob dopravy do regiónu

Zdroj: vlastné spracovanie

Otázka č. 9: Spokojnosť s dostupnosťou a značením k pamiatkam na Spiši

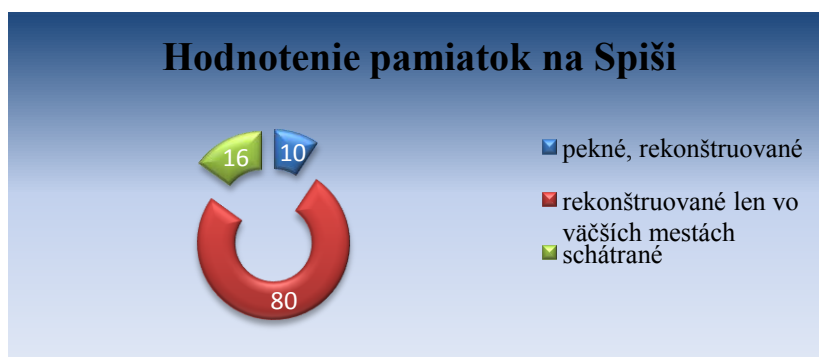
Na túto otázku, ktorej možnosti odpovede boli áno a nie odpovedalo 66% opýtaných respondentov áno, čo znamená že sú s dostupnosťou spokojní. Zvyšných 34% opýtaných odpovedalo nie, čo znamená že s dostupnosťou a značením na Spiši spokojní nie sú.

Otázka č. 10: Výška vstupných poplatkov do kultúrnych pamiatok

Na otázku či sú poplatky do kultúrnych pamiatok vysoké odpovedalo 42% respondentov áno, sú vysoké. Zvyšných 58% opýtaných respondentov odpovedalo nie, čo znamená že vstupné poplatky vysoké podľa nich nie sú.

Otázka č. 11: Hodnotenie pamiatok na Spiši z vizuálnej stránky

Graf 8: Hodnotenie pamiatok

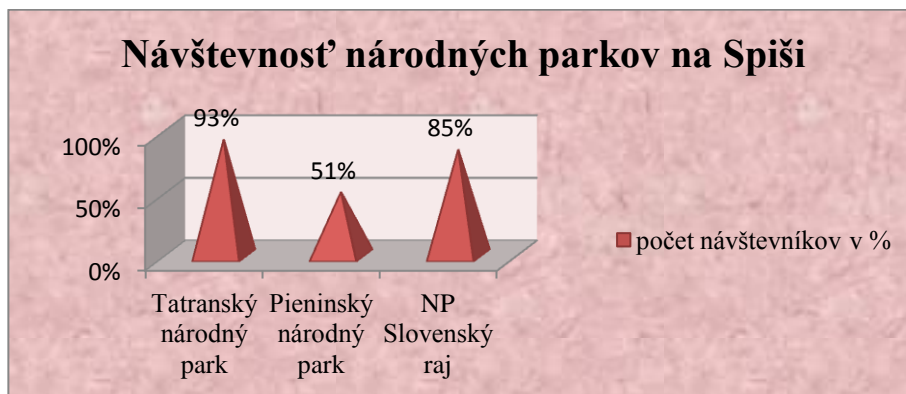
Zdroj: vlastné spracovanie

Z grafu možno vidieť, že väčšia časť opýtaných respondentov a to 80 súhlasí, že pamiatky na Spiši sa rekonštruujú len vo väčších mestách. S názorom, že pamiatky na Spiši sú schátrané súhlasí 16 respondentov a 10 si myslí, že pamiatky sú pekné, rekonštruované.

Otázka č. 12: Návštevnosť národných parkov na území Spiša

Z grafu vyplýva, že 93% opýtaných navštívili Tatranský národný park, 51% navštívilo zároveň Pieninský národný park a Národný park Slovenský raj navštívilo 85%.

Graf 9: Návštevnosť národných parkov

Zdroj: vlastné spracovanie

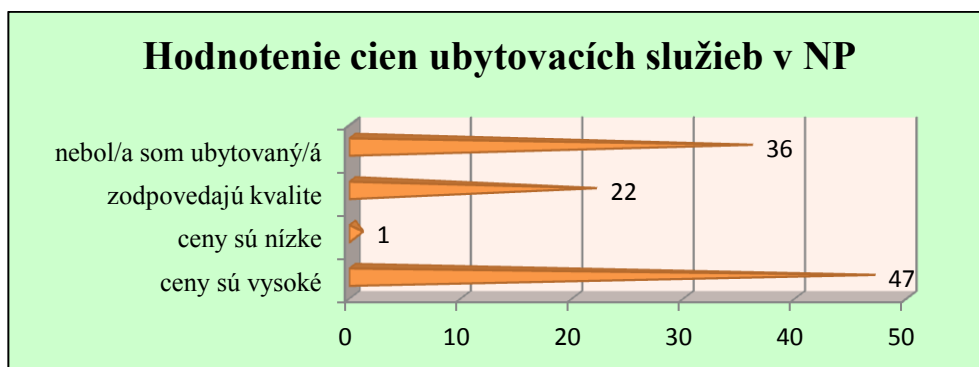
Otázka č. 13: Hodnotenie značenia turistických trás a chodníkov na území Národných parkov Spiša

Zo 106 opýtaných hodnotí značenia ako spoľahlivé 40 respondentov. 48 respondentov si myslí, že značenia na niektorých miestach chýbajú a zvyšných 18 opýtaných značenia nesleduje.

Otázka č. 14: Hodnotenie ubytovacích služieb z cenového hľadiska

Z grafu možno vidieť, že 47 zo 106 opýtaných respondentov si myslí, že ceny v ubytovacích zariadeniach sú vysoké. Zo 106 opýtaných je 36 respondentov, ktorí ešte neboli ubytovaní na území národných parkov. S možnosťou, že ceny zodpovedajú kvalite a atraktivite prostredia súhlasí 22 respondentov a 1 zo 106 opýtaných si myslí, že ceny sú nízke.

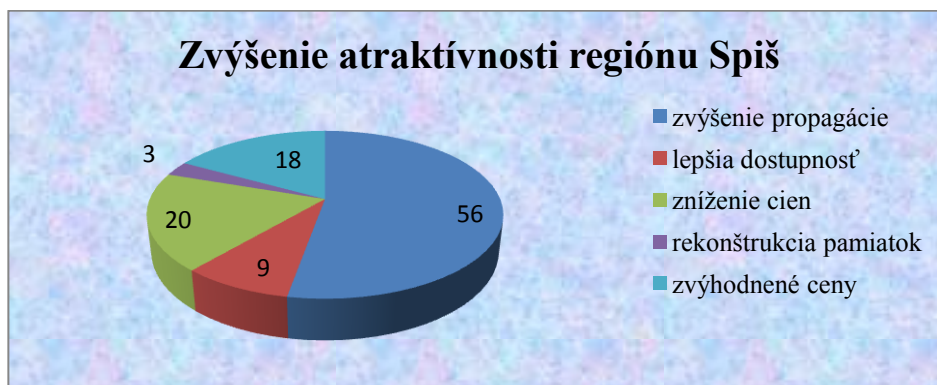
Graf 10: Hodnotenie ubytovacích služieb z cenového hľadiska

Zdroj: vlastné spracovanie

Otázka č. 15: Kľúčové riešenie pre zvýšenie atraktívnosti regiónu Spiš

Graf 11: Zvýšenie atraktívnosti regiónu

Zdroj: vlastné spracovanie

Z grafu možno vidieť, že zo 106 opýtaných si 56 myslí, že atraktívnosti regiónu by pomohlo zvýšenie propagácie. Zníženie cien je riešením pre 20 opýtaných respondentov. Zvýhodnené ceny vstupov do pamiatok najmä pre študentov, dôchodcov a rodiny označilo 18 opýtaných respondentov. Podľa 9 respondentov je kľúčovým zlepšením dostupnosti a 3 si myslia, že je potrebné rekonštruovať pamiatky aby sa atraktívnosť regiónu zvýšila.

4.3 Zhodnotenie súčasného stavu cestovného ruchu na Spiši

Na základe zostaveného dotazníka, ktorý vyplnilo 108 respondentov môžeme zhodnotiť súčasnú situáciu cestovného ruchu na Spiši z ich pohľadu. Zo 108 opýtaných tvorí 77 respondentov skupinu, ktorá v regióne Spiš žije. Vďaka tomu sú odpovede na otázky subjektívnejšie, keďže skupina opýtaných žijúca na území Spiša sa každodenne stretáva s dianím v regióne.

Zásadné problémy vyplývajúce z výsledkov dotazníka :

- **Propagácia** - tvorí najzávažnejší problém vyplývajúci z dotazníka. Pre väčšiu časť, čo predstavuje 78 zo 108 opýtaných respondentov je podnetom návštevy práve odporúčanie známym. Problémom je, že ľudia nemajú dostatok podnetov na návštevu regiónu Spiš. Chýba lepšia propagácia v tlači, rozhlase, TV ale taktiež aj na internete. Najmenej dostatočnými formami propagácie sú podľa opýtaných respondentov propagácia v TV s najčastejšie hodnotenou známkou 5, propagácia na billboardoch bola najčastejšie ohodnotená známkou 4, podobne ako propagácia v rádiu. O niečo lepšie sú na tom propagácia v tlači s najčastejším ohodnotením 3 a propagácia na internete so známkou 2. K poslednej otázke č. 15 sa 56 opýtaných respondentov stotožnilo s názorom, že práve lepšia propagácia regiónu Spiš, by bola kľúčovým riešením pre zvýšenie atraktívnosti tejto oblasti
- **Vstupné poplatky do pamiatok** – výšku vstupných poplatkov do rôznych pamätihodností na Spiši trápí 42% opýtaných respondentov. Tí považujú ceny za vysoké. Za cenou poplatku by mala stáť nielen historická hodnota danej pamiatky ale taktiež aj služby sprievodcov, ich cudzojazyčná zdatnosť, či prístup k návštevníkom.
- **Vzhl'ad vzácných pamiatok na Spiši** – je taktiež dôležitým faktorom, ktorý je lákadlom domácich ale aj zahraničných turistov. Zo 108 opýtaných si 80 myslí, že starostlivosť o pamiatkové budovy je podstatne lepšia vo väčších mestách a že na pamiatky, ktoré sa nachádzajú v lokalitách dedín sa zabúda.

4.4 Námety na zvýšenie atraktívnosti regiónu Spiš

Spiš je región s bohatou historickou základňou, množstvom prírodných krás a pestrosťou kultúrnych pamiatok. Potenciál tejto oblasti je potrebné stále rozvíjať.

Dostatočná propagácia je dôležitým článkom, potrebným na zvýšenie atraktívnosti a návštevnosti regiónu Spiš. Spiš nutné propagovať a predávať ako komplexný produkt, ktorý zahŕňa možnosť rôznych aktivít, výnimočné historické pamiatky, čarokrásnu prírodu, zvláštnu kultúru a chutnú kuchyňu.

Možnosti propagácie:

- *Televízia a rozhlas* – reklamná a rozhlasová kampaň, spúšťanie krátkych spotov v podobe televíznych a rozhlasových reklám o regióne Spiš, zamerané na rôzne cieľové skupiny návštevníkov ako cyklisti, horolezci, záujemcovia o históriu a pamiatky, milovníci prírody, rodiny s deťmi či dôchodcovia.
- *Tlač* – zvýšenie propagácie regiónu v mesačníkoch o cestovnom ruchu ale aj v mestských a obecných novinách.
- *Bilboardy* – propagácia v blízkosti hlavných ciest a diaľnic na území Slovenskej republiky, ale aj v susedných štátoch.
- *Značenia* - väčší dôraz na značenia v blízkosti významných kultúrnych a prírodných atraktivít. Smerovacie tabule a pútače taktiež v anglickom jazyku.

Výška cien je jedným z faktorov, ktorý ovplyvňuje rozhodovanie účastníka cestovného ruchu.

- *Zvýhodnené vstupné poplatky do kultúrnych pamätihodností* – najmä pre študentov do 26 rokov, rodiny s deťmi, dôchodcov a ľudí s postihnutím.
- *Nižšie ceny ubytovacích služieb* – ponúkané balíčky služieb

Kvalita poskytovaných služieb sa odráža na získavaní si nových zákazníkov a udržiavaní stálych zákazníkov. Spokojný zákazník sa rád vráti na miesto, kde boli uspokojené jeho potreby a daný hotel, reštauráciu, rekreačnú oblasť či pamiatku odporučí aj svojim známym.

- *Jazykové znalosti* – vyspelosť národa sa odráža aj na jazykových znalostiach. Najmä v cestovnom ruchu a službách, je potrebná dostatočná znalosť jazyka na komunikačnej úrovni. Jazykové kurzy pre pracovníkov cestovného ruchu a gastronómie, by pozdvihli celkovú úroveň a kvalitu poskytovaných služieb.
- *Starostlivosť o zákazníkov* – „naš zákazník, náš pán“ je známe heslo, na ktoré sa často v dnešnej dobe zabúda. Prístup a starostlivosť o zákazníkov sú vizitkou dobrého zariadenia. Školenia pre pracovníkov zamerané na etiketu, morálku a pracovnú kultúru by skvalitnili poskytované služby.

4.5 Rozvoj regiónu Spiš v budúcnosti

Región Spiš má všetky predpoklady, potrebné na jeho budúci rozvoj. Dôležitý je však ľudský faktor, ktorý dopomôže rozvoju a zvýšeniu atraktívnosti tejto oblasti Slovenska. Je potrebné získavať stále nové poznatky o možnostiach skvalitňovania služieb a spôsoboch odlišnosti od konkurencie.

Oblasť Spiša je bohatá na termálne a minerálne pramene. Vďaka tejto skutočnosti je možné už v blízkej budúcnosti privítať milovníkov liečebných vôd, v novo obnovených Gánovských kúpeľoch. Tie patrili medzi najstaršie kúpele Slovenska.

Brány kúpeľov ŠMERDZONKA, sa pre širokú verejnosť otvárajú aj v Červenom Kláštore. Ide o najmodernejšie kúpele na Slovensku.

Vďaka Slovenskej agentúre pre cestovný ruch (SACR), je Slovenská republika ako turistická destinácia propagovaná aj v iných krajinách. Lyžiarske

strediská vo Vysokých Tatrách sa môžu tešiť na príchod turistov z Maďarska, kde sa v Budapešti zásluhou práve SACR konal veľtrh.

Región Spiš očakáva aj zvýšený počet záujemcov o pobyt v regióne zo susedného Poľska. Vďaka priamej leteckej linke z Varšavy a Gdanska do letiska Poprad-Tatry, majú možnosť dopravy do regiónu Spiš aj obyvatelia vzdialenejších poľských miest.

Projekt Európske hlavné mesto kultúry, ktorým sa na rok 2013 stali Košice je taktiež lákadlom pre množstvo domácich a zahraničných turistov. Počas celého roka, je naplánovaný bohatý a zaujímavý program. Napriek tomu, že Košice nepatria do regiónu Spiš, turisti budú jeho územím bezpodmienečne prechádzať a majú možnosť obhliadnuť si krásy tejto oblasti.

ZÁVER

V tejto práci sme si bližšie predstavili región Spiš. Jeho charakteristiku zo všeobecného hľadiska, polohu regiónu a prírodné pomery. Súčasťou je opis vybraných historických pamiatok na tomto území. K teoretickej časti patria aj stručné charakteristiky a atraktivity národných parkov na území regiónu Spiš, no taktiež každoročné kultúrne podujatia tohto kraja.

Dôležitou časťou je časť praktická, na základe ktorej sme dospeli k vyhodnoteným záverom, ku ktorým nám dopomohla analýza formou dotazníka. Spiš je komplexný balík, ktorý ponúka množstvo zaujímavostí a atraktivít pre zahraničných aj domácich účastníkov cestovného ruchu. Problémom je však nedostatok propagácie tejto oblasti. Ako vyplýva z prieskumu práve propagácia, je kľúčovým riešením na pozdvihnutie neobyčajných klenotov regiónu Spiš. Na základe toho je potrebné zlepšiť situáciu regiónu prostredníctvom rôznych propagačných kanálov. Práve absencia niektorých propagačných kanálov ako napríklad televízia či rozhlas, by v prípade zmien mohla byť formou lákadla pre turistov do regiónu Spiš.

Ďalšími problémami, ktorých odstránením by sa zvýšila atraktivnosť regiónu sú vysoké ceny a niekedy aj nie najlepšia kvalita poskytovaných služieb. Výška ceny by mala zodpovedať kvalite ponúkaného produktu, či služby. Často však toto pravidlo neplatí a zákazníci strácajú záujem o danú službu. Dôležité je získať si zákazníkov práve svojím kvalitným produktom, ktorým môžu byť aj pracovníci cestovného ruchu.

Podnetom pre ďalšie skúmanie by mala byť skutočnosť, že región Spiš má veľký potenciál, ktorý je treba dostatočne a správne propagovať. Na základe toho je možný budúci rast návštevnosti regiónu a jeho postupné zveľaďovanie.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- BADÍK, M., PAVLÍK, E.: *Gelnica a okolie*, 1. vyd. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1969.
- BARÁTHOVÁ, N. : *Kežmarský hrad*, 1. vyd. Martin: Osveta, 1989. ISBN 80-217-0085-8
- ĎURČEK, J. : *Spiš: turistický sprievodca*, 1. vyd. Bratislava: Šport, 1979.
- FIALA, A., VALLAŠEK, A., LUKÁČ, G. : *Spišský hrad*, 1. vyd. Martin: Osveta, 1988
- HOCHBERGER, E., KÁLLAY, K. : *Divy Slovenska*, 2. vyd. Banská Bystrica: Ikar, a. s., 2009. ISBN 978-80-551-2213-7
- CHALUPECKÝ, I. : *Spiš - Gemer: Gotická cesta*, Spišská Nová Ves: Ladislav Jiroušek, 2005. ISBN 80-969302-1-4
- CHALUPECKÝ, I. : *Spišská Kapitula*, 1. vyd. Spišská Nová Ves: R.S.U., 1944. ISBN 80-967173
- KOLLÁR, D., LACIKA, J., PODOLÁK, P. : *Slovensko- putovanie po regiónoch*, 1. vyd. Bratislava: Dajama, 2003. ISBN 80-88975-56-5
- LACIKA, J. : *Spiš – turistický sprievodca*, 1. vyd. Bratislava: Dajama, 1999. ISBN 80-967547-8-5
- LACIKA, J., ONDREJKA, K., KOLLÁR, D. : *Národné parky*, 1. vyd. Bratislava: Dajama, 2009. ISBN 978-80-89226-27-6
- MARCINKOVÁ, J. : *Regionálne dejiny Spiša*, 1. vyd. Košice: Vysoká vojenská škola letectva, 1995. ISBN 80-7166-007-8
- MRSINA, R. : *Spišské mestá v stredoveku*, 1. vyd. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1974.
- PISOŇ, Š. : *Hrady zámky a kaštiele na Slovensku*, 3. vyd. Martin: Osveta, 1983.
- RUSNÁK, E., CHALUPECKÝ, I., KRUPA, P. : *Levoča a okolie*, 1. vyd. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1985.
- SPALEK, L., SPALEKOVÁ, E. : *Spišská Nová Ves a okolie*, 1. vyd. Banská Bystrica: ARTPRESS, 1992. ISBN 80-900433-6-4

Encyklopédia Slovenska V. (R-Š), 1. vyd. Bratislava: Veda, 1981.

Spišský hrad. Národná kultúrna pamiatka: Stručný sprievodca, Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1984.

Internetové zdroje :

<http://www.aquaspaganovce.sk>

<http://www.smerdzonka.eu/>

<http://www.spis.eu.sk/>

<http://www.staralubovna.sk/skanzen>

<http://www.skrz.sk/banicke-muzeum---gelnica---a14-12340-sk.htm>

<http://www.popradtaty.sk/sk/virtualne-prehliadky/vysoke-tatry/velke-hincovo-pleso>

<http://www.slovenskyraj-org.slovakparadise.sk/?objekty&vyhlady&id=1>

<http://www.slovenskyraj.sk/vylety/ruzin/ruzin.html>

<http://elro.kezmarok.sk/elro/>

<http://www.nocka.sk/medzinarodne-svetove-dni/2011/podujatia/zfs-cerven-klastor>

<http://www.slovakia.travel/entitaview.aspx?l=1&idp=22988>

http://www.obecosturna.sk/obec/pamiatkova_rezervacia_udovej_architektury.html

www.sacr.sk

ZOZNAM GRAFOV A TABULIEK

Zoznam grafov

GRAF 1: VEK RESPONDENTOV.....	45
GRAF 2: BYDLISKO RESPONDENTOV.....	45
GRAF 3: NÁVŠTEVNOSŤ REGIÓNU	46
GRAF 4: PRÍLEŽITOSŤ NÁVŠTEVY REGIÓNU	46
GRAF 5: NÁVŠTEVNOSŤ PAMIATOK NA SPIŠI	47
GRAF 6: PODNET NÁVŠTEVY REGIÓNU	48
GRAF 7: SPÔSOB DOPRAVY DO REGIÓNU	49
GRAF 8: HODNOTENIE PAMIATOK	49
GRAF 9: NÁVŠTEVNOSŤ NÁRODNÝCH PARKOV	50
GRAF 10: HODNOTENIE UBYTOVACÍCH SLUŽIEB Z CENOVÉHO HĽADISKA	51
GRAF 11: ZVÝŠENIE ATRAKTÍVNOSTI REGIÓNU	51

Zoznam tabuliek

TAB. 1: DOSTATOČNOSŤ VYBRANÝCH PROPAGAČNÝCH KANÁLOV	48
--	----

PRÍLOHY

Zoznam príloh:

Príloha A – Obrázková príloha	I
Príloha B – Dotazník	III

Príloha A – Obrázková príloha

Obrázok 1: Lubovnianský zámok

Zdroj: <http://www.sorger.sk/hotel-lubovna-fotogaleria>

Obrázok 2: Červený kláštor

Zdroj: <http://slovensko.svetadily.cz/clanky/Cervený-Kláštor->

Obrázok 3: Kostol sv. Juraja

Zdroj: <http://www.hrbusice.sk/index.php?a=navytevník&b=okolie&zobrazit=230>

Obrázok 4: Kežmarský hrad

Zdroj: <http://spis.eu.sk/sk/fotogaleria/1062.html>

Obrázok 5: Radnica v Levoči

Zdroj: <http://fotky.sme.sk/fotka/222028/historicka-radnica-v-levoci>

Obrázok 6: Katedrála sv. Martina

Zdroj: <http://cestovanie.aktuality.sk/clanok/992/slovensky-roadtrip-den-piaty/>

Obrázok 7: Spišský hrad

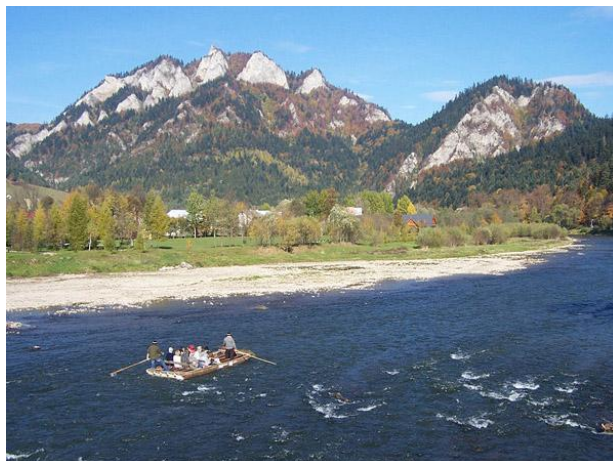
Zdroj: <http://www.vivo.sk/photo/229804/Spišský-hrad-z-lietadla>

Obrázok 9: Veľké Hincovo pleso

Zdroj: <http://flog.pravda.sk/nasakrajina.flog?foto=303371>

Obrázok 8: Prielom Dunajca

Zdroj: <http://www.naucnehodniky.sk/?id=2&c=ch&ch=107>

Obrázok 10: Tomášovský výhľad

Zdroj: <http://www.ubytovanieslovenskyraj.sk/slovensky-raj.html>

Príloha B - Dotazník

Dotazník

Dotazník

Vážení respondenti,
obraciam sa na Vás s prosbou o vyplnenie dotazníka, ktorý je súčasťou mojej bakalárskej práce na tému: Predpoklady a postavenie cestovného ruchu na Spiši. Prosím Vás otázky si dôkladne prečítajte a vyberte možnosti, ktoré sú Vám najbližšie. Za Vašu ochotu vopred ďakujem. - Lucia Dzurillová (študentka 3. ročníka manažmentu cestovného ruchu).

[+](#) Share / Save [f](#) [t](#) [e](#) [d](#)

1. Vek

2. V ktorom okrese Slovenska žijete?

3. Približne koľkokrát ste navštívili región Spiš?

- Ani raz
- región Spiš som navštívil/a 1 x
- región Spiš som navštívil/a viac ako 1 x
- región Spiš navštevujem pravidelne
- v regióne Spiš bývam

4. Ak žijete v inom regióne ako je Spiš, pri akej príležitosti ste tento kraj navštívili?

- návšteva príbuzných
- pracovné povinnosti
- oddych a relax
- spoznávanie kultúrnych pamiatok
- Iné:

5. Ktoré z vybraných kultúrno-historických pamiatok Spiša ste už navštívili?

☐ Ľubovniansky zámok/hrad	☐ Červený kláštor	☐ Kostol sv. Egídia v Poprade
☐ Popradské múzeum	☐ Kežmarský hrad	☐ Drevený kostol v Kežmarku
☐ Chrám sv. Jakuba v Levoči	☐ Radnica v Levoči	☐ Kaplnka Zápoľských v Spišskom Štvrtku
☐ Spišská Kapitula	☐ Spišský hrad	☐ Kostol Nanebovzatia Panny Márie v Spišskej Novej Vsi
☐ Reduta v Spišskej Novej Vsi	☐ Kaštieľ v Spišskom Hrhove	
- Iné:

6. Čo vás podnietilo navštíviť vybrané pamiatky?

- propagácia v médiách (TV, rozhlas)
- propagácia v tlači
- pútavá internetová stránka
- odporúčanie známych
- iné:

7. Ako hodnotíte dostatočnosť rôznych foriem propagácie pamiatok na Spiši? (ohodnotte známkou 1 až 5, tak ako v škole).

	1	2	3	4	5
propagácia v tlači:	☐	☐	☐	☐	☐

	1	2	3	4	5
propagácia v TV:	☐	☐	☐	☐	☐

	1	2	3	4	5
propagácia v rádiu:	☐	☐	☐	☐	☐

		1	2	3	4	5
propagácia na billboardoch:	☐	☐	☐	☐	☐	☐

				1	2	3	4	5
propagácia prostredníctvom internetu:	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

8. Aký spôsob dopravy využívate najčastejšie, ak cestujete za účelom návštevy a poznávania pamiatok Spiša?

- autobus
- vlak
- vlastný automobil
- cestujem peši
- iné:

9. Ste spokojný s dostupnosťou a značením k vybraným pamiatkam na Spiši?

- áno
- nie

10. Myslíte si, že sú vstupné poplatky do kultúrnych pamiatok na Spiši, vzhľadom na poskytované služby v nich a ich atraktivnosť vysoké?

- áno
- nie

11. Ako hodnotíte starostlivosť o vzácne historické pamiatky na Spiši z vizuálnej stránky?

- pamiatky na Spiši sú pekné, rekonštruované
- pamiatky sú vo väčších mestách rekonštruované, na menšie mestá sa zabúda
- pamiatky Spiša sú schátrané, potrebujú rekonštrukciu

12. Ktorý z Národných parkov na území Spiša ste už navštívili?

- Tatranský národný park (TANAP)
- Pieninský národný park (PIENAP)
- Národný park Slovenský raj

13. Ako hodnotíte značenie turistických trás a chodníkov na území Národných parkov Spiša?

- značenia sú spoľahlivé
- značenia na niektorých miestach chýbajú
- značenia nesledujem

14. Ako hodnotíte z cenového hľadiska stravovacie a ubytovacie služby poskytované v objektoch sústredných na území Národných parkov Spiša?

- ceny sú vysoké
- ceny sú nízke
- ceny zodpovedajú kvalite služieb a atraktivite prostredia
- ešte som nebol/a ubytovaný/á na území Národných parkov Spiša

15. Ktorá z možností by bola podľa Vás kľúčovým riešením pre zvýšenie atraktívnosti regiónu Spiš?

- zvýšenie propagácie
- lepšia dostupnosť (úprava vozovky)
- zníženie cien súvisiacich s ubytovacími a stravovacími službami
- rekonštrukcia pamiatok
- zvýhodnené ceny vstupov do pamiatok pre rodiny, študentov a dôchodcov

Odoslať

Zdroj: vlastné spracovanie

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Meno autora: Lucia Dzurillová

Odbor: Management cestovného ruchu

Forma štúdia: kombinovaná

Názov práce: Predpoklady a postavenie cestovného ruchu na Spiši

Rok: 2012

Počet strán textu bez príloh: 49

Celkový počet strán príloh: 6

Počet titulov literatúry a prameňov: 17

Počet internetových zdrojov: 13

Vedúci práce: RNDr. Antónia Dvoranová